

Teatteri-, tanssi- ja sirkusalojen osaamistarveselvitys

Anu Oinaala
28.6.2013

cupore

Sisällysluettelo

1. Johdanto	2
2. Toimeksianto ja taustaa selvitykselle	2
3. Selvityskysymykset ja keskeiset määritelmät.....	3
4. Aineisto ja menetelmät	4
5. Teatterin, tanssin ja sirkuksen alojen toimintaympäristö ja osaamistarpeet aiemmissä tutkimuksissa ja selvityksissä	6
6. Teatterin, tanssitaiteen ja sirkustaiteen toimintaympäristö ja osaamistarpeet.....	10
6.1 Teatteri	10
6.2 Tanssitaide.....	19
6.3 Sirkustaide	25
6.4 Työseminaarin tuloksia.....	32
7. Yhteenveto ja pohdintaa	33
Lähteet.....	37
Liitteet.....	40
Liite 1 Haastattelurunko	40
Liite 2 Ilkka Pirttilä: Teatterin tulevaisuuskuvat	41

1. Johdanto

Tämän selvityksen tavoitteena on tuottaa musiikki-, teatteri- ja tanssialan koulutustoimikunnalle tietoa teatteri-, tanssi- ja sirkusalan ammattilaisten osaamistarpeista tulevaisuudessa. Taiteenaloja tarkastellaan selvityksessä rinnakkain niiden rajapintojen hahmottamiseksi. Selvityksessä on hyödynnetty aihetta käsitteleviä tutkimuksia ja selvityksiä. Näkemyksiä taiteenalojen työelämän muutoksista ja niihin liittyvistä osaamistarpeista on kerätty asiantuntijahaastatteluin, jotka oli kohdistettu työnantaja-asemassa kentällä toimiville ja muille taiteenalojen työelämän asiantuntijoille. Selvitystyö toteutettiin tammikuun ja kesäkuun välisenä aikana vuonna 2013, siten että työn suunnittelu käynnistettiin tammikuussa, asiantuntijahaastattelut suoritettiin huhtikuun ja toukokuun aikana ja selvitysraportti kirjoitettiin touko-kesäkuussa. Hankkeen aikana järjestettiin myös työseminaari, jossa esiteltiin hankkeen alustavia tuloksia palautteen saamiseksi.

Raportin aluksi esitellään selvityksen tausta, selvityskysymykset ja keskeiset määritelmät sekä selvityksessä käytetty aineisto ja menetelmät. Sitten luodaan katsaus olemassa olevaan teatteri, tanssi- ja sirkusaloja koskevaan ennakoitintietoon. Tämän jälkeen esitellään selvityksen tulokset.

2. Toimeksianto ja taustaa selvitykselle

Tämä selvitys on syntynyt Opetushallituksen musiikki-, teatteri- ja tanssialan koulutustoimikunnan toimeksiannosta. Selvityksen tavoitteena on tuottaa toimikunnalle tietoa siitä, minkälaista osaamista teatteri-, tanssi- ja sirkusalan ammattilaiset tarvitsevat tulevaisuudessa. Tarkoituksena on, että selvityksen tietoja voitaisiin käyttää erityisesti teatteri-, tanssi- ja sirkusalan toisen asteen koulutusta, mutta myös korkeakoulutusta kehitettäessä. Toimeksiannossa nähtiin tärkeäksi taiteenalojen rajapintojen hahmottaminen. Tarkasteluajankohdaksi koulutustoimikunta oli asettanut vuoden 2030.

Toimeksiantoa edelsi toimikunnan tilaama selvitys musiikki-, teatteri-, tanssi- ja sirkusalan ennakoitihankkeista. Eri alojen koulutustoimikunnat teettivät vuoden 2012 aikana Opetushallituksen rahoittamina laadullisen ennakoinnin selvityksiä tulevaisuuden osaamistarpeista omilla aloillaan. Selvitysten toimeksiantona oli kerätä olemassa olevaa ennakoitint materiaalia ja laatia niistä yhteenvedot. Tavoitteena oli tuottaa myös tietoa, jonka pohjalta koulutustoimikunnat voivat tehdä omaa alaansa koskevia aloitteita esimerkiksi tutkintorakenteen tai tutkintojen sisältöjen kehittämiseksi. (Saarimaa & Mantere 2013)

Musiikki-, teatteri-, tanssi- ja sirkusalan ennakointihankkeita koskevassa selvityksessä on analysoitu vuosina 2006 – 2012 toteutettujen ennakointihankkeiden tavoitteita, menetelmiä ja tuloksia sekä pyritty tuomaan esiin eri hankkeiden ja sitä kautta eri taiteenalojen yhteisiä piirteitä. Ennakointihankkeiden yhteenvetojen pohjalta on luotu lyhyt kuvaus kunkin mukana olleen taiteenalan tulevaisuuskuvasta. Selvityksessä todetaan, että laadullista ennakointitietoa puuttuu teatterin ja tanssin aloilta. Selvityksessä tehdään myös kehittämissuhteita tulevaa ennakointityötä varten. (Kauppila 2012)

Selvityksen toimeksiannossa tuodaan esiin tietotarve teatteri-, tanssi- ja sirkusalan toisen asteen koulutuksen kehittämiseksi. Toisen asteen koulutuksena on mahdollista suorittaa teatterin, tanssin ja sirkuksen aloilta tanssijan ja sirkusartistin ammatillinen perustutkinto sekä teatterialan ammattitutkinto ja erikoisammattitutkinto, jotka sisältävät mm. tuotantotekniikan, lavasterakennuksen, pukujen valmistuksen ja maskeerauksen suuntautumisaloja. Toisen asteen koulutusta kehittääkseen Opetushallitus on teettänyt opetus- ja kulttuuriministeriön toimeksiannosta ammatillisen tutkintojärjestelmän tutkimus- ja kehittämishankkeen. Hanke raportoitiin vuonna 2011. Hankkeen tavoitteena oli tarkastella klusterinäkökulmasta toisen asteen ammatillista tutkintojärjestelmää tulevaisuuden osaamistarpeet huomioon ottaen ja tehdä esityksiä tutkintojärjestelmän kehittämiseksi. Tarkastelussa kulttuuriklusterin muodostivat musiikki-, teatteri- ja tanssiala, käsityö- ja taideteollisuusala sekä tekstiili- ja vaatetusala. Musiikki-, teatteri- ja tanssialan osalta ehdotettiin perustettavaksi uusi taiteellisen ilmaisun perustutkinto, joka koostuu musiikkialan, tanssialan ja sirkusalan koulutusohjelmista. (Haltia ym. 2011) Tässä selvityksessä tehdään osaamistarpeiden kartoituksen pohjalta yleisiä koulutuksen kehittämiseen liittyviä huomioita, mutta konkreettiset kehittämissuhteet jäävät jatkotyöstämisen tehtäväksi.

3. Selvityskysymykset ja keskeiset määritelmät

Tässä selvityksessä kuvataan teatteri-, tanssi- ja sirkusalojen työelämää ja työelämän mahdollisia muutostendenssejä ja tätä kautta luodaan katsaus alojen tulevaisuuden osaamistarpeisiin. Osaamistarpeilla tarkoitetaan tässä selvityksessä yleisesti työelämän yksilöltä edellyttämiä ammattitaitovaatimuksia¹. Työelämässä vaadittavaa ammatillista osaamista on eri aloilta tehdyissä tutkimuksissa ja selvityksissä tarkasteltu työnantajien (ks. esim. Leroux (toim.), Hohtokari & Uitto 2011), koulutusta järjestävien tahojen (ks. esim. Taidealojen erityispätevyyspaletti-hanke 2013) ja koulutuksesta valmistuneiden näkökulmista (ks. esim. Mikkonen & Lavikainen 2012). Tähän selvitykseen on valittu kentällä työskentelevien näkökulma,

---

¹ Osaamistarpeet voidaan ymmärtää myös esimerkiksi yksilön itsensä havaitsemina puutteina omassa osaamisessa tai systeemien tasolla organisaatiolta puuttuvana osaamisena. (Ks. esim. Pohjannoro 2008)

koulutusta järjestävien tahojen näkökulman jäädessä vähemmälle huomiolle. Koulutuksesta valmistuneiden näkökulma jää tämän selvityksen ulkopuolelle.

Osaamisen tarkastelu on tämän selvityksen puitteissa kohdistettu **teatteri-, tanssi- ja sirkusalojen taiteelliseen työhön** liittyvään osaamiseen. Taiteilijoiden osaamisen lisäksi käsitellään näyttämötekniikan osaamista. Muun muassa opettajan työssä ja taidesisältöjen soveltavaan käyttöön liittyvissä työtehtävissä tarvittava erityisosaaminen jätetään lähtökohtaisesti tarkastelun ulkopuolelle. Opettajan työ on merkittävä tulonlähde erityisesti tanssin ja sirkuksen aloilla ja se vaatisikin oman selvityksensä, samoin kuin edelleen kehittyvä taidesisältöjen soveltava käyttö, vaikkakin rajanveto taidesisältöjen soveltavan käytön ja taiteellisen työn välillä on tapauksesta riippuen häilyvä. Rakenteellisista syistä erityisesti tanssitaiteen ja sirkustaiteen, mutta myös teatterin aloilla käytännön työelämässä ilmenevän moniammatillisuuden vuoksi eri tehtävien vaatimat osaamiset limittyvät, eikä osaamisten tarkasteleminen puhtaasti toisistaan erillisinä kokonaisuuksina ole mielekästä tai mahdollistakaan. Selvitystyön aikana tulikin esiin muita kuin taiteellista osaamista koskevia osaamistarpeita, mutta niitä ei edellä mainitun rajauksen johdosta tässä yhteydessä nosteta erikseen tarkasteluun (poikkeuksena näyttämötekniikka, jossa osa työstä on luonteeltaan taiteellista suunnittelua, osa teknistä).

Selvityskysymykset ovat:

Millaiseksi on muodostunut teatteri-, tanssi- ja sirkusalojen työelämä?

Millaisia muutostendenssejä työelämässä ilmenee?

Millaista ammattitaitoa alan toimijoilta tulevaisuuden työelämässä odotetaan?

Aikarajoitteesta johtuen työssä hyödynnetään paljon jo olemassa olevaa aineistoa, uusimpia tutkimuksia ja selvityksiä. Tulevaisuutta koskevia näkemyksiä on kartoitettu asiantuntijahaastattelujen sekä pienryhmätyöskentelyn avulla.

4. Aineisto ja menetelmät

Haastatteluaineiston muodostavat yhdeksän asiantuntijahaastattelua. Haastattelussa oli kaksi pääkysymystä:

1. Tuleeko teatteri/tanssi/sirkustaiteen toimintaympäristö muuttumaan tulevaisuudessa ja jos tulee niin, miten?

2. Mitkä ovat tällä hetkellä teatteri/tanssi/sirkusalan ammattilaisen keskeisimmät osaamisalueet? Tulevatko ne muuttumaan tulevaisuudessa ja jos kyllä, niin miten?

Haastattelurunko oli kysymysten mukaisesti kaksiosainen. Ensimmäisessä, toimintaympäristöjä ja niiden mahdollista muutosta koskevassa osassa sovellettiin teemahaastattelu-metodia, kun taas näkemyksiä osaamistarpeista ja niiden mahdollisista muutoksista tiedusteltiin puolistrukturoidun haastattelun avulla. Kahden metodin välillä on aste-ero: teemahaastattelu kohdentuu etukäteen mietittyjen kysymysten sijaan tiettyihin ennalta suunniteltuihin teemoihin, kun taas puolistrukturoidussa haastattelussa kaikille haastateltaville esitetään samat tai suunnilleen samat kysymykset samassa järjestyksessä (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Teemahaastattelu valittiin menetelmäksi, koska tarkoituksena on kerätä uutta tietoa eikä niinkään testata tutkijan ennako-oletuksia aiheesta. Toimintaympäristön käsittely muodostaa taustan osaamistarpeiden arvioinnille, ja haastattelussa edetään toimintaympäristön ”suuresta kuvasta” yksityiskohtaisempaan, osaamista koskevaan tietoon. Haastattelurunko löytyy selvityksen liitteestä 1.

Haastateltaviksi valittiin työnantajatahon edustajia. Esittävien taiteiden kohdalla työnantajatahon määrittäminen ei ole yksiselitteistä: teatteri-, tanssi- ja sirkustaiteen aloilla työskentelevät eivät välttämättä sijoitu minkään ulkopuolisen työnantajan palvelukseen vaan voivat työllistää itse itsensä. Näin on erityisesti tanssin ja sirkuksen aloilla, joilla on teatterialaa vähemmän rakenteita ja alojen taiteilijoilla sitä kautta vähemmän mahdollisuuksia työllistyä esimerkiksi VOS-teattereihin². Haastateltavat ovat teattereiden tai ryhmien johtajia tai henkilöitä, jotka ovat olleet ryhmissä (esim. yhdistysten hallituksissa) palkkaamassa taiteilijoita sekä muita alan asiantuntijoita. Näkemyksiä taiteelliseen työhön liittyvistä osaamistarpeista täydennettiin kysymällä yhdeltä haastateltavista erityisesti näyttämötekniikkaan liittyvistä osaamistarpeista. Haastateltavien valinnassa on pyritty monipuolisuuteen ja edustavuuteen: joukossa on mm. VOS-teattereiden, VOS-tanssiteattereiden ja vapaiden ryhmien edustajia pääkaupunkiseudulta ja maakunnista.

Haastatteluaineiston muodostavat yhdeksän haastattelua, kolme teatterin, kolme tanssitaiteen ja kolme sirkustaiteen alalta. Teatterin osalta on haastateltu kahta instituutioteatterissa johtajana toimivaa henkilöä: teatterinjohtajaa ja teknistä johtajaa sekä teatterin vapaan kentän asiantuntijaa³. Sirkustaiteen haastateltavat olivat kaksi sirkustaiteilijaa sekä sirkusalan asiantuntija. Tanssin osalta haastateltiin yhteensä viittä henkilöä. Tämä menettely johtui siitä, etteivät kaikki haastateltavat kokeneet voivansa vastata sekä

---

² VOS- teatterilla tai VOS-tanssiteatterilla tarkoitetaan teatteri- ja orkesterilain (730/1992) sekä opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain (1705/2009) nojalla myönnetyn valtionosuuden piirissä olevia teattereita ja tanssiteattereita.

³ Asiantuntijalla viitataan tässä selvityksessä alaa hyvin tuntevaan ja alan kehittämistyössä mukana olevaan henkilöön.

toimintaympäristöä että osaamista koskeviin kysymyksiin. Tanssitaiteen osalta haastateltujen ammatilliset positiot ovat vapaan kentän tanssitaiteilija, tanssialan asiantuntija ja VOS-tanssiteatterin johtaja.

Hankkeen aikana järjestettiin myös työseminaari, jonne oli kutsuttu selvityksen tilaaja musiikki-, teatteri- ja tanssialan koulutustoimikunta, teatteri-, tanssi- ja sirkusalan tutkintotoimikunta sekä muita alan asiantuntijoita. Seminaarissa esiteltiin haastatteluaineiston analyysin tuloksia ja osallistujat pohtivat pienryhmissä samoja kysymyksiä, joita haastateltaville esitettiin teemojen kansainvälistyminen, teknologinen kehitys ja alueellinen kehitys, puitteissa. Selvitystä varten haastateltuihin kentän toimijoihin nähden seminaarin osallistujat edustivat heterogeenisempaa joukkoa: kentällä työskentelevien ohella osallistujien joukossa oli myös taiteenalojen opettajia ja virkamiehiä.⁴ Seminaarityöskentely tuotti selvityksen työstämisen kannalta arvokasta palautetta ja pienryhmätöiden tuloksilla myös täydennettiin haastatteluaineistoa.

5. Teatterin, tanssin ja sirkuksen alojen toimintaympäristö ja osaamistarpeet aiemmissä tutkimuksissa ja selvityksissä

Musiikki-, teatteri- ja tanssialan koulutustoimikunnan tilaamassa selvityksessä kartoitettiin olemassa olevia musiikki-, teatteri-, tanssi- ja sirkusalojen laadullisia ennakointihankkeita. Teatterialaa koskevista hankkeista selvitykseen oli sisällytetty vuonna 2006 julkaistu Anna Kanervan ja Minna Ruusuvirran ”Suomalaisen teatterin tulevaisuus teatterintekijöiden ja kuntien silmin”- selvitys ja tanssialalta musiikki-, teatteri- ja tanssialan koulutustoimikunnan tanssijaoston (Heimonen et. al.) vuonna 2007 julkaistu raportti ”Tanssi ammatiksi?”. Lisäksi tanssialan tilannetta oli valotettu Paula Karhusen ja Kaija Rensujeffin vuonna 2006 julkaistun ”Taidealan koulutus ja työmarkkinat”-tutkimusraportin sekä opetus- ja kulttuuriministeriön vuonna 2010 julkaiseman ”Vapaan kentän ammattilaisryhmien toimintaedellytysten parantaminen”-raportin avulla. Sirkusalalta selvitykseen sisällytettiin Riikka Åstrandin vuonna 2010 julkaistu ”Sirkusalan ammatillinen koulutus ja työelämä”-selvitys sekä FEDECin (Pascal) ”The Circus Artist Today”-raportti vuodelta 2009. (Kauppila 2012, 12 - 13)

Laadullisten ennakointihankkeiden analyysin perusteella suurimmat, aloille yhteiset osaamistarpeet ovat yrittäjyydessä sekä osin toisiinsa limittyvissä vuorovaikutustaidoissa ja pedagogisessa osaamisessa.

---

⁴ Koulutustoimikunta on asiantuntijaelin, jonka jäsenet edustavat ainakin ”opetushallintoa, koulutuksen järjestäjiä, opetushenkilöstöä, työnantajia ja työntekijöitä”. (Valtioneuvoston asetus koulutustoimikuntajärjestelmästä 882/2010) Tutkintotoimikunnat ovat asiantuntijaelimä ja niiden jäsenet ovat työnantajia, työntekijöitä, opettajia ja ammatinharjoittajia (Opetushallitus: ”Tutkintotoimikunnan jäseneksi kaudelle 1.8.2013 – 31.7.2016”)

Yrittäjyydellä viitataan kaupallisen toiminnan, markkinoinnin, tekijänoikeuskysymysten ja sopimusjuridisten osa-alueiden lisäksi asenteeseen, jossa yksilö toimii oman työnsä kehittäjänä ja urakehityksensä hallinnoijana. Vuorovaikutustaidoilla puolestaan tarkoitetaan kykyä kommunikoida alan sisällä, esimerkiksi musiikillisesti orkesterin sisällä, ja toisaalta yleistä inhimillistä vuorovaikutusta. Sillä viitataan myös taitoon toimia ryhmässä, organisoida ja johtaa ryhmän toimintaa, missä se risteää opetus- ja ohjaustöissä tarvittavan pedagogisen osaamisen kanssa. Muita esiin nousseita teemoja ovat oman työn organisointi ja kehittäminen, kielitaito, kansainvälisten suhteiden ja verkostojen luomisen kyky sekä avoin asenne. Lisäksi pyrkimys taiteiden väliseen toimintaan ja ymmärrys oman alan sisältöosaamista laajemmista yhteyksistä sekä rajapitojen ylitys ja toiminta yhdessä yrityselämän ja erityisesti hyvinvointisektorin kanssa nousevat esiin. Laadullisten ennakoitihankkeiden analyysissä ongelmalliseksi koettiin se, että tulevaisuuspuhe oli epämääräistä (minne saakka ulottuvaan tulevaisuuteen viitataan) ja se sekoittui tämän päivän osaamistarpeiden kuvailun kanssa. (Kauppila 2012, 14 - 19)

Laadullisen ennakkoinnin hankkeista kävi esiin tulevaisuuden osaamistarpeita koskeva kaksijakoisuus: yhtäältä uskotaan tarvittavan moniosaamista, toisaalta pidetään kapearajaisen alan huippuosaamista välttämättömänä. Moniosaamisesta puhuttaessa olisi syytä tarkentaa, minkä tason moniosaamista tarkoitetaan: riittääkö se, että taiteilija ymmärtää markkinoinnin ja juridiikan perusteita, jotta kykenee toimimaan ryhmässä yhdessä näiden aloja ammattilaisten kanssa vai täytyykö taiteilijan hallita näitä prosesseja ja vaihtaa työnkuvaansa tarvittaessa? Täydennyskoulutus nähdään yhtenä mahdollisuutena purkaa yksilöön kohdistuvia valtavia osaamispaineita. (Kauppila 2012, 14 - 19)

Ajallista perspektiiviä toimintaympäristöjen ja osaamistarpeiden muutokseen on mahdollista saada vuonna 2005 julkaistun Klerot I-ennakoitihankkeen tuloksista. Hankkeen tavoitteena oli eritellä kulttuurin ja liikunnan elinkeinorakenteen muutoksia ja paikantaa niistä johtuvia ammattiryhmien uusia osaamistarpeita. Teatterin ja tanssin aloja käsiteltiin tutkimusraportissa alakohtaisesti, sirkus taas sisältyi pienuutensa vuoksi muihin aloihin eikä siitä ole saatavilla alakohtaista tietoa. Tulevaisuudella tarkoitettiin aikajännettä 5 - 8 vuotta eteenpäin. (Lagerström & Mitchell 2005)

Teatterialan tulevaisuuteen nähtiin vaikuttavan julkisen rahoituksen määrän ja kanavoinnin ongelmat: valtionosuusjärjestelmän kautta kanavoidun julkisen tuen pysähtyneisyys ja kustannuskehityksen nähden jopa reaalin taantumisen nähtiin koko teatterin kenttää heikentävänä ja muuttavana tekijänä. Kunnallista päätöksentekoa ja omistajapolitiikkaa kuvattiin sattumanvaraiseksi ja näkemyksettömäksi. Valtavirtatuotantoihin eli varmoihin menestyskappaleisiin ja ”jokaiselle jotakin” perustuvan ohjelmapolitiikan nähtiin yleistyvän ja sitä hyödyntävien väkirikkaiden kaupunkialueiden teatterit menestyvät ja pienten keskusten laitosteattereiden ja taiteelliseen ja kokeilevaan ohjelmistoon panostavat teatterit ja teatteriryhmät marginalisoituvat. Suomalaisen teatterin nähtiin sulkeutuneen kotimaan rajojen

sisälle, osin kansainväliseen esitystoimintaan varattujen resurssien puutteessa. Laitosteattereiden työsuhteiden pätkittämistä ja freelance-toiminnan lisääntymistä ei pidetty pelkästään huonona asiana vaan myös tuotantoa joustavoittavana tekijänä. Samalla teatterin tekijöiden näkyvyys-, menestys- ja tuloerojen nähtiin kasvavan. (Lagerström & Mitchell 2005, 104)

Teatterialan vahvuuksina pidettiin vahvaa kansallista perinnettä, voimaa ja omintakeisuutta koko kansan taidemuotona. Lisäksi vahvuudeksi mainittiin suhde yleisöön ja koko Suomen kattava teatteriverkko, hyvä näytelmäkirjallisuus, teknisen henkilöstön osaaminen ja yhteistyö. Teatterialan heikkouksina nähtiin ongelmat laitosteattereiden rahoituksessa ja vapaiden ryhmien resurssipula ja osin ongelmat arvostuksessa, taiteellisen uskalluksen puute ohjelmistoissa suuria katsojamääriä tavoiteltaessa, omaan napaan tuijottaminen ja vierailevien kansainvälisten tähtien puuttuminen, jolloin uusia kontakteja ei pääse syntymään. Heikkoutena pidettiin vahvuuksiin nähden ristiriitaisesti myös yhteistyön puutetta ja yleisöhakuisuutta. Teatterialan uhkien ja mahdollisuuksien suhteen ei löytynyt yhteisiä linjoja vaan niistä esitettiin hyvin monenlaisia näkemyksiä. Uhkina pidettiin esimerkiksi rahoituksen pienenemistä tai lakkauttamista, kilpailua elämysteollisuuden kanssa samoilla markkinoilla ja laadun ja määrän sekoittamista taiteellisessa toiminnassa. Mahdollisuuksiksi mainittiin ikkunoiden avaaminen Eurooppaan, uusiutuminen, taiteilijavierailujen lisääminen sekä yleisöpohjan ylläpitämiseksi yhteistyö koulujen kanssa. (Lagerström & Mitchell 2005, 111 - 112)

Teatterialan todettiin olevan suurelta osin julkisesta tuesta riippuvainen ja julkisen tuen ja laitosverkon vuoksi ammatillisesti suhteellisen vakaana toimintakenttänä. Markkinatoiminta nähtiin keinona resurssivaikeuksien korjaamiseksi ja tämä heijastui myös arvioihin osaamistarpeista. Asiantuntijat korostivat yhtäältä käytännön osaamistarpeita, toisaalta sisältöjä koskevan koulutuksen kehittämistä, mutta näitä ei haluttu kytkeä yhteen. Osaamistarpeiden katsottiin jakautuvan teattereiden koon mukaan: markkinoituminen ja siihen liittyvät osaamistarpeet ilmenevät lähinnä suurissa teattereissa, kun taas pienissä teattereissa edellytetään johtoon ja hallintoon moniosaajia. Hallinnon ja liiketoiminnan osaamisessa korostettiin siis sekä erikoistumista että moniosaamista ja samoin oli taiteellisen osaamisen laita: yhtäältä erikoistumista esimerkiksi musiikkiteatteriinkin pidettiin hyvänä, toisaalta korostettiin laajaa teatteritaiteen tuntemusta ja kykyä yhdistää eri lajien ominaisuuksia toisiinsa. Uusia käytännön osaamistarpeita olivat myynti-, markkinointi-, tiedotus-, johtamis-, tuottamis-, verkottumis- ja organisoitumisen osaaminen. Sisältöjen puolesta osaamisaloja olivat seuraavat: hyvät näytelmäkirjoittajat ja dramaturgit, kansainvälisyys, nopealiikkeisyys, ajan hermolla oleminen ja hyvä teatteritekniikka (valo- ja äänisuunnittelu, tekstityslaitteet jne.). Teatterialan ammattirakenne nimikkeiden suhteen oli arvioiden mukaan pysynyt lähes muuttumattomana. Uusia ammattinimikkeitä oli tullut liiketoiminnan ja tuotannollisen osaamisen piiriin, samoin kun tekniikan puolelle eriytymiskehityksen myötä. Arvioiden mukaan eriytymis- ja moniosaamistrendit merkitsevät koko teatterikentän toimintojen sirpaloitumista ja

tämä kehitys tulee kirjautumaan ammattinimikkeiksi ja tehtäväkuviksi myöhemmin. Mikäli teatteri- ja tanssialoille koulutetut siirtyvät muille aloille, he siirtyvät arvioiden mukaan opetustehtäviin, sosiaali- ja terveydenhuoltoalalle ja taidetta ja kulttuuria soveltaviin tehtäviin. Siirtymistä tapahtuu myös palvelualoille, taiteentutkimuksen pariin ja mahdollisesti muille taidealoille. (Lagerström & Mitchell 2005, 111 - 112)

Tanssin, toisin kuin teatterin, nähtiin voimistavan asemiaan, vaikka se kärsii samoista julkisen rahoituksen heikkenemisen ja kohdennuksen ongelmista kuin teatteri. Voimistumisen nähtiin johtuvan (modernin) tanssin yleisösuosion kasvusta ja tanssin kansainvälisestä taiteellisesta menestyksestä. Tanssin alalla oli myös osattu hyödyntää uuden teknologian tarjoamia esitysteknisiä mahdollisuuksia. Rahoitusongelmista johtuen osa huippukoreografeista, tanssijoista ja ryhmistä on siirtänyt toimintaansa ulkomaille. Tanssin aluekeskusohjelman toteuttamisen odotettiin parantavat tanssin työllisyystilannetta jonkin verran. Myös tanssialan koulutuksen liian voimakasta laajentamista arvosteltiin: sen nähtiin johtavan alityöllistymiseen ja palkkio/palkkatason laskuun. Taiteellisen ydintyön ohella tanssijoiden nähtiin mahdollisesti työllistyvän yhteisötanssin ja hoito- ja vanhustyön aloille. Tanssin tulevaisuus nähtiin kaikesta huolimatta positiivisena, joskin kasvun sijaan nähtiin tapahtuvan tasapainottomista ja institutionalisoitumista. Kansainvälistymisen nähtiin tuovan kentälle dynamiikkaa. (Lagerström & Mitchell 2005, 104 - 105)

Tanssialan keskeisinä vahvuuksina nähtiin omintakeisuus, korkeatasoinen ammattitaito, vahvuudet valo- ja äänisuunnittelussa sekä jatkuvan kiinnostuksen kasvu alaa kohtaan ja sitä kautta laajan harrastajapohjan. Vahvuutena nähtiin myös hyvä alan sisäinen verkottuneisuus, tuotantorakenteiden keveys ja alan kansainvälisyys. Alan heikkoutena esiin nousivat teatterialan tavoin rahoitusongelmat ja huono tuotannollinen osaaminen, mutta myös mm. arvostuksen puute, pieni yleisö, vajavainen infrastruktuuri, lyhyt työura, turhat ristiriidat eri tanssilajien välillä ja digitaalisen tuotannon (tallenteiden, dokumenttien jne.) puuttuminen tanssin ympäriltä. Tanssialan uhkina koettiin jääminen pienen, elitistisen katsojaryhmän taiteeksi ja rajoituksen tyrehtyminen entisestään. Alan mahdollisuuksina pidettiin uuden yleisön löytämistä ja kansainvälisyyden kehittämistä, persoonallisuutta, estetiikkaa, teatteriverkoston hyödyntämistä esiintymispaikkoina sekä taiteidenvälisen yhteistyöproduktioiden kehittämistä ja lisäämistä. (Lagerström & Mitchell 2005, 112 - 113)

Tanssialan tulevaisuuden osaamistarpeet jakoutuivat teatterialan tavoin arvioissa kahtaalle, käytännön osaamiseen ja tanssitaiteen kehitykseen/ kehittämiseen. Tanssialalla korostettiin liiketoiminnallisen osaamisen lisätarvetta, kansallista ja kansainvälistä verkottumista ja manageriaalisia kykyjä. Kieleen sitoutumattomana ja tuotantorakenteiltaan keveänä tanssin arvioidaan teatteria helpommin menestyvän juuri kansainvälisissä ympäristöissä. Tanssijoiden uran lyhyys merkitsee sitä, että alalle tarvitaan uudelleen koulutusta ja tanssijoiden täytyy jo varhaisessa vaiheessa suuntautua uuteen ammattiin.

Useimmiten uusi työpaikka on tanssin alalla muissa kuin esiintymistehtävissä, mutta arvioiden mukaan myös kokonaan muilla taiteen tai elinkeinoelämän aloilla. Uudet ammattinimikkeet ovat tanssin alalla paljolti samat kuin teatterialalla esitetyt. (Lagerström & Mitchell 2005, 139 - 140)

Edellä esiteltyjen tutkimusten ja selvitysten lisäksi teatterin, tanssin ja sirkusalan tulevaisuuden skenariointia on tehty muissakin yhteyksissä esimerkiksi taiteenalojen tiedotuskeskuksissa alojen strategiatyön tueksi (ks. esim. Laakkonen 2009) sekä osana laajempaa kulttuurialojen kehityksen ennakkointia. Ilkka Pirttilä esittää kiinnostavia tulevaisuuskuvia osana teatterityön tutkimustaan (Pirttilä 2011). Teatterin tulevaisuuskuvat löytyvät tiivistettyinä tämän selvityksen liitteestä 2.

6. Teatterin, tanssitaiteen ja sirkustaiteen toimintaympäristö ja osaamistarpeet

Teatterin, tanssitaiteen ja sirkustaiteen kentät poikkeavat rakenteellisesti toisistaan. Erilaisilla rakenteilla on taustansa historiallisessa kehityksessä, johon ovat vaikuttaneet sekä taiteenlajien sisäiset kehityskulut että yhteiskunnalliset olosuhteet ja niiden muutokset. Tässä luvussa käsitellään teatterin, tanssitaiteen ja sirkustaiteen ammattilaiskenttää työllistymisen näkökulmasta. Yhteistä kaikille taiteenlajeille on, että ne toimivat pitkälti julkisen rahoituksen varassa. Osalla toimijoista omien tulojen (esim. lipputulot, esitysten ja palvelujen myyntitulot, ravintolatoiminta, vuokratulot) osuus kokonaistuloista voi olla merkittävä, mutta puhtaasti markkinavetoisia toimijoita on Suomessa hyvin vähän. Rahoitusrakenteesta johtuen taiteen julkisen tuen muutokset vaikuttavat suoraan taiteilijoiden työllistymiseen.

Jokaisen taiteenalan osalta kuvataan kentän nykytilaa hyödyntäen olemassa olevia tilastoja, tutkimuksia ja selvityksiä. Tämän jälkeen käsitellään selvitystä varten kerätyn aineiston kautta kunkin taiteenalan toimintaympäristöä ja sen muutoksia sekä toimintaympäristön synnyttämiä ammatillisen osaamisen tarpeita ja niiden muutoksia.

6.1 Teatteri

Suomalainen ammattiteatterikenttä on monimuotoinen. Se sisältää kiinteitä ammattiteattereita, kuten kaupunginteattereita, tuotantotaloja ja erilaisia teatteriryhmiä. Rahoitusmuodon perusteella kenttä voidaan luokitella teatteri- ja orkesterilain piiriin kuuluviin (VOS-) puheteattereihin ja lain ulkopuolisiin

ammattiteattereihin ja teatteriryhmiin. Vuonna 1993 voimaan tulleen teatteri- ja orkesterilain (730/1992) piiriin kuuluu nykyisellään 47 puheteatteria, jotka sijaitsevat eri puolilla maata. Lisäksi kansallista taidelaitosta Kansallisteatteria rahoitetaan erilliseltä momentilta. (Teatteritilasto 2011, 14 - 16) Lain piiriin kuuluvat teatterit ovat enimmäkseen kaupunginteattereita, mutta myös ryhmämuotoisia ammattiteattereita. VOS-teattereiden toimintaan kuuluu esitysten tuottaminen, esityksillä vierailu oman talon ulkopuolella, vierailujen vastaanottaminen, yleisötyö ja yhteistuotannot muiden toimijoiden kanssa.

Lain ulkopuolisella, ns. vapaalla kentällä toimii Teatterikeskuksen ja Teatterin tiedotuskeskuksen laskelmien mukaan 115 rekisteröityä, ammattikoulutuksen saaneiden taiteilijoiden muodostamaa yhteisöä (Kuukorento 17.4.2013), jotka ovat VOS-teattereihin verrattuna keskittyneet pääkaupunkiseudulle ja suurimpiin maakuntakeskuksiin. Vapaalla kentällä toimivat yhteisöt ovat usein ryhmämuotoisia teattereita; osalla niistä on pysyvät tilat käytössään, osa on lähtökohtaisesti kiertäviä teattereita. Vapaan kentän teattereilla voi olla esitystoiminnan lisäksi muuta toimintaa, kuten tapahtumia ja festivaaleja. Jotkut ryhmistä ovat erikoistuneet taiteen soveltavaan käyttöön. Rekisteröityjen yhteisöjen lisäksi esityksiä ja muuta toimintaa vapaalla kentällä voivat tuottaa taiteilijoiden muodostamat produktiokohtaiset ryhmät ja yksittäiset taiteilijat. (Oinaala & Ruokolainen 2013, julkaisematon) Vapaalla kentällä toimivat teatterit ja ryhmät voivat saada valtiolta toiminta-avustusta ja produktiokohtaisia avustuksia. Kunnat tukevat teattereita kykynsä ja harkintansa mukaan, samoin säätiöt rahoittavat vapaan kentän ammattilaisten produktioita. Yksittäiset taiteilijat voivat saada apurahoja taiteelliseen työhön valtiolta, kunnilta tai säätiöiltä. Vapaan kentän rahoitus on harkinnanvaraista, joten vapaan kentän toimijat ovat rahoituksensa puolesta VOS-teattereita epävarmemmassa asemassa.

Teatterin alalla voidaan arvioida työskentelevän ainakin 2500 henkeä, joista yli 1500 määräaikaisessa työsuhteessa tai freelancereina⁵. Heistä osa työskentelee jatkuvasti VOS-teattereiden produktioissa, osa taas pääasiassa vapaalla kentällä. Alalla työskentelevistä 2500 hengestä arviolta noin 1500 on työikäisiä näyttelijöitä. Muita lukumäärässä edustettuina olevia ammattiryhmiä ovat ohjaajat, dramaturgit, lavastajat, pukusuunnittelijat, valo- ja äänisuunnittelijat sekä teatteri-ilmaisun ohjaajat. Lisäksi teattereissa työskentelee muita teknisen ja hallinnollisen alan ammattilaisia, joiden lukumääriä ei tässä esitetä. (Oinaala & Ruokolainen 2013) Ruokolaisen (2012) Teatteritilastojen pohjalta tekemän selvityksen mukaan määräaikaisten työsuhteiden osuus kaikista työsuhteista on VOS-teattereissa kasvanut 20 prosentista yli 30

---

⁵ Freelancer on tässä selvityksessä henkilö, joka saa pääasiallisen toimeentulonsa muusta kuin työsuhteisesta työstä. Työ voi olla toimeksiantoja tai ammatinharjoittamista. (Ks. Akola, Heinonen, Kovalainen, Pukkinen & Österberg 2007, 22)

prosenttiin, kun tarkastellaan muutosta 1990-luvun alusta vuoteen 2010 saakka. Erityisesti näyttelijöiden kanssa tehtävät sopimukset ovat olleet enenevässä määrin määräaikaista. (Ruokolainen 2012, 53).⁶

Teatterialan ammattiverkostojen ja oman ammattikuvan muokkaaminen käynnistyvät alan opiskeluvaiheessa. Teatterityöhön siirtymiseen on vaikuttanut ja yhä vaikuttaa käsityömäinen reitti: oppipoikajärjestelmä opettamistapana ja vakiintuneiden traditioiden oppiminen mestarilta oppimistapana. Työuran aikana teatterialalla työskentelevien ammattikuvassa voimistuu ymmärrys pitkäjänteisestä itsensä kehittämisestä ja omaan minään liittyvästä kasvusta. Erityisesti kyse on itsetuntemuksen kehittämisestä ja siten kyvystä uudelleen määritellä ja arvioida omaan tekemiseen liittyviä mielikuvia, taitoja ja tietoja. Teatterialalla tehtäviin töihin on aina kuulunut epävarmuus. Työsuhteet koostuvat eri tavoin. Osa tekijöistä on palkkasuhteissa ja osa produktiokohtaisissa työsuhteissa. Kentällä tehdään myös paljon työtehtäviä vapaaehtoisesti etenkin pienemmissä ryhmissä. Monet ryhmissä työskentelevät panostavat työhönsä epävarmalla palkalla siitä syystä, että sen katsotaan edistävän mahdollisuuksia tulevaisuuden suhteen. Koulutus ei takaa työpaikkaa teatterialallakaan, vaan meneillään olevat kiinteiden teattereiden organisaatiomuutokset purkavat teatterialalta eläköityviltä vapautuvien vakituisten työsuhteiden määrää. Lisäksi erityisesti taiteelliset tehtävät ovat kilpailun ja näkyvyyden kautta lunastettuja. Työkentän tulevia haasteita ovat uupumuksen, stressin ja masennuksen vaikutukset työkykyyn ja hyvinvointiin. (Houni 2011, 27-29)

Teatterityö on ryhmätyötä, jossa työryhmän merkitys on tärkeä. (Houni 2011,31) Kiinteissä ammattiteattereissa käytäntönä on ollut valita enemmistö produktion jäsenistä kuukausipalkkaisista teatterin johdon ilmoituksella. Vapaissa ryhmissä produktion ohjaajalla on usein ratkaiseva vaikutus siihen, ketkä ryhmän omat jäsenet valitaan ja täydennetäänkö ryhmää ulkopuolelta. (Pirttilä 2011, 15) Tosin vapaalla kentällä työryhmät ovat harvoin kovin hierarkkisia. Arvona voi olla esimerkiksi nimenomaan ryhmäteatterina toimiminen: rajanylitykset suhteessa teatterin vakiintuneisiin ammattikuviiin, tasavertaisuus teatterin tekemisen eri vaiheissa, näyttelijöiden vaikutusmahdollisuudet ja jaetun johtajuuden malli. (Kanerva & Ruusuvirta 2006, 53) Produktion jäsenten valinnassa lähtökohtana ovat usein aiemmat kontaktit ja tuttavuudet. (Pirttilä 2011, 15)

Vapaalla kentällä toiminnalle on ominaista jatkuvassa työsuhteessa olevan henkilökunnan vähäisyys ja produktiokohtaiset sopimukset. On harvinaista, että henkilöstö saisi koko toimeentulonsa ryhmän toiminnasta vaan henkilöstö voi työskennellä samanaikaisesti ryhmän toiminnan ulkopuolisessa teatterialan

---

⁶ Arvio alalla työskentelevien lukumäärästä perustuu ammattiliittojen jäsenmääriin (yhteensä 2290) ja Tilastokeskuksen työssäkäyntitilastoon vuodelta 2009 (noin 1865 näyttelijää ja ohjaajaa). Liittojen jäsenyyden ulkopuolelle jää toimijoita joko omasta halustaan tai siksi, etteivät jäsenyyden määritelmät täyty. Lisäksi pääasiassa opettajina toimivat voivat kuulua muihin ammattiliittoihin. (Oinaala ja Ruokolainen 2013)

työssä tai muussa ulkopuolisessa työssä. Monilla toimeentulo on yhdistelmä eri tulonlähteitä kuten palkkaa, apurahaa ja työttömyyskorvausta. (Kanerva & Ruusuvirta 2006, 70-71) Valtion toiminta-avustusta saavilla vapaan kentän ryhmillä on tyypillisimmin yksi tai kaksi, usein osa-aikaista vakituista työntekijää. Nämä työntekijät ovat teatterin- tai toiminnanjohtajia tai tuottajia. Toiminta-avustuksen ulkopuolisilla, produktiokohtaisilla avustuksilla toimintaansa rahoittavilla ryhmillä vakituksia työntekijöitä ei yleensä ole. (Ruokolainen & Oinaala 2013)

Teatterin tulevaisuus haastateltavien silmin

Teatterialan toimintaympäristö

Haastateltujen teatterin edustajien tulevaisuudennäkymiin vaikutti olennaisesti se, toimitaanko vapaalla kentällä vai kiinteässä ammattiteatterissa. **Vapaalta kentältä** katsottuna suurin muutos on teatterin monimuotoistuminen. ”Erilaisia teatterin tyylejä ja muotoja on jo paljon. Ja niitä tulee koko ajan lisää.” Esimerkkinä monimuotoistumisesta on soveltavan kentän kasvu. Monimuotoistuminen tarkoittaa myös teattereiden erikoistumista tiettyyn taiteenlajiin tai tyyliin. Haastateltu vapaan kentän asiantuntija näkee monimuotoistuminen ja erikoistuminen erityisesti vapaan kentän toimijoiden ominaisuutena; VOS-teattereilla on oma kulttuurinsa ja tehtävänsä, ne on suunniteltu palvelemaan oman alueensa asukkaita laajalla skaalalla.

Monimuotoistumisen seurauksena teatterit joutuvat kilpailemaan kovemmin toisiaan vastaan, koska kaikille ei millään riitä yleisöä. Teattereiden täytyy kehittää liiketoimintaosaamistaan ja pienet teatterit tulevat mahdollisesti yhdistymään jonkin katto-organisaation alle. Teattereiden toiminta muuttuu myös siten, että esityksiä aletaan yhä enemmän räätälöidä kohderyhmän mukaisesti. Tämä johtuu erikoistumisesta, mutta myös siitä, että soveltavuutta tulee lisää. ”Vapaalla kentällä ollaan kiinnostuneita ja siellä tehdään paljon erilaisia produktioita, yleisötyöpajoja ja muuta soveltavaa teatteria usein erityisryhmille.” Räätälöinnistä johtuen kerralla tavoitetut yleisömäärät ovat pienempiä ja räätälöinti asettaa myös haasteita esitysten dokumentoinnille ja esityksistä tiedottamiselle.

Vapaan kentän asiantuntija näkee julkisen rahoituksen myös tulevaisuudessa merkittävänä teatterin vapaan kentän toiminnan mahdollistajana. Yritysyhteistyön ongelmana nähdään se, ettei ”kulttuuri ole yksinkertaisesti kiinnostavaa silloin, jos yritys ei saa siitä näkyvyyttä ja näkyvyyden luominen esittävisissä taiteissa on hyvin vaikeata, erityisesti jos tehdään teatteria perinteisen teatteriympäristön ulkopuolella.”

Haastateltavan mukaan nykyinen julkisen rahoituksen muoto rajoittaa vapaan kentän kehitystä: rahoituksen tulisi huomioida monimuotoistuminen ja olla pitkäjänteisempää.

VOS-puheteatterin johtaja näkee myös teatterin muotojen moninaistuneen ja toivoo monimuotoistumisen otettavan huomioon julkisen rahoituksen puolella. Keskustelu ministeriön VOS-teattereille ja -ryhmille asettamista laadullisista kriteereistä⁷ kiinnostaa haastateltavaa, mutta hän ei usko sen tuottavan suuria muutoksia. Haastateltava näkisi tulevaisuudessa VOS-puheteattereiden tarjonnan entisestään monipuolistuvan: perinteisen roolinäytelmäkeskeisen teatterin rinnalla voitaisiin nähdä poikkiteieteellisesti, poikkitaiteellisesti ja uusyhteisöllisesti rakentuvia esityksiä. VOS-teatterin tehtävänä on palvella oman ympäristönsä ihmisiä ja tätä tehtävää toteuttaakseen teattereiden tulisi myös ohjelmistollisesti erikoistua. ”Nykyään näitä ohjelmistoja ei maallikko erota toisistaan millään - onko tämä nyt Oulun kaupunginteatterin esitys vai Joensuun?” Toinen VOS-teattereissa tapahtuva muutos koskisi ammattikuvia: haastateltava kokee teatterin toiminnan muuttamisen hankalaksi, koska nykyiset rakenteet ovat hyvin vakiintuneita. Yhtäältä ammattikuvia pitäisi leventää ja toisaalta erityisosaaajien työpanosta voisi jakaa useamman teatterin kesken. ”Minun mielestäni on huonoa työnjohtoa ja resurssien tuhlausta, jos esimerkiksi on tarpeistonhoitaja, eikä ole tarpeistoa, niin hän ei tee mitään, koska ei ole tarpeistoa. ... Jokaisella teatterilla pitäisi olla yhteisötaiteilija. Mutta jos sellaiselle ei voi nähdä omassa talossa 100 prosentista duunia, niin sitten se täytyisi verkostoida usean talon kesken niin, että ne talot yhdessä työllistävät sen yhden. Voi olla, että se on asiantuntijuutta, jota oikeasti tarvitaan, sitä heterogeenisuutta, mutta yhdellä ei ole varaa palkata.”

Näyttämötekniikan puolella tekniikan kehitys on kovaa, erityisesti kuva-, mutta myös valo- ja äänitekniikan puolella. ”Kuvapuoli on isoin, se kasvaa ja muuttuu koko ajan. Minä ajattelin näihin päiviin asti, että se on joku trendi, että kun se on nähty, niin se menee pois, mutta se on tullut teattereihin jäädäkseen. Tehdään leffaa teattereissa ja näytökset on osittain leffaa.” Näyttämötekniikka palvelee taiteellista toimintaa, jolloin muutokset taiteellisen toiminnan käytänteissä vaikuttavat suoraan näyttämötekniikan työntekijöiden työskentely-ympäristöön. Esimerkiksi teatteriryhmien suosiman prosessityöskentelyn tulo kiinteisiin ammattiteattereihin on muuttanut näyttämötekniikan työntekijöiden työskentelyä: kun aikaisemmin suunniteltiin ja toteutettiin suunnitelmat, niin nyt prosessi on korvannut ennakkosuunnittelun. ”Kun me aletaan tehdä näytelmää, niin meillä ei välttämättä ole siitä vielä mitään olemassa: ei ole tekstiä eikä mitä siihen tulee vaan sitä aletaan yhdessä tekemään. Kaikkien työntekijöiden täytyy olla mukana luomassa sitä uutta, se ei ole enää vain yhden ihmisen päässä.” Vaikutteet suunnittelijoille ja ohjaajille tulevat usein

---

⁷ Laadullisilla kriteereillä viitataan tässä valtiosuosuusjärjestelmään liittyvän kannustinjärjestelmän kehittämiseen. Opetusministeriö asetti vuonna 2007 työryhmän, jonka tehtävänä oli seurata museoiden, teattereiden ja orkestereiden vuosina 2008 - 2010 tehdyn valtiosuosuusudistuksen toteutumista. Työryhmä esitti loppuraportissaan (OKM 2010:2) selvitettäväksi, onko valtiosuosuusjärjestelmän kannustavuuden lisäämiseksi mahdollista kehittää arviointimenetelmä ja siihen liittyviä indikaattoreita. Selvittämistä on jatkettu virkamiestyönä ja työ on meneillään.

ulkomailta. ”Kaikki on nykyään saatavilla ja vaikutteet liikkuvat aika nopeasti. Jos jossain on tehty uusi juttu, uudenlaista teatteria, niin ohjaaja ja lavastaja ovat tehneet meille siitä suoran kopion.” Myös muiden organisaatioiden kanssa tehtävän yhteistyön lisääntyminen on vaikuttanut ja vaikuttaa tekniikan työskentelyyn tulevaisuudessa.

Kukaan haastatelluista ei nähnyt vakituisten työsuhteiden määrän kasvavan tulevaisuudessa. Taiteilijat työllistyvät tulevaisuudessa enenevässä määrin määräaikaisiin työsuhteisiin. ”Koko ajanhan on menty yhä lyhyempiin sopimuksiin kaikkialla. Tietyllä tavalla kierron ajatus... Yksittäisen taiteilijan näkökulmasta jatkuvuutta yhdessä työyhteisössä ei varmasti tule enää olemaan, vaan se on yhä enemmän freelancer-pohjaisempaa toimintaa.” (teatterin vapaan kentän asiantuntija) Teknisen johtajan mukaan säästöpaineeet aiheuttavat muutoksia henkilökunnan rakenteessa. Teatteriin jää tulevaisuudessa pienempi ydinporukka ja lisätyövoimaa palkataan tarpeen mukaan talon ulkopuolelta. ”Freelancereita on ollut taiteellisella puolella pitkään ja paljon, minä uskon että se laajenee nyt tekniikan puolelle.” Freelancereiden runsastuminen ei johdu pelkästään teattereiden henkilöstöpolitiikasta vaan siitä, että koulutuksen kautta kentälle on tullut lisää osaavaa työvoimaa. Myös osaamisen erikoistuminen vaikuttaa siihen, että erityisosaamista joudutaan tulevaisuudessa hakemaan palkkaamalla talon ulkopuolisia asiantuntijoita. VOS-teatterin johtaja ei näe määräaikaisten työsuhteiden lisääntymistä välttämättä huonona kehityksenä: vierailijat tuovat taloon uusia näkemyksiä ja uutta osaamista.

Teatterialan osaaminen

Kaikille kolmelle teatterialan haastateltavalle kysymys teatterialan ammattilaisen keskeisistä osaamisista oli hankala. Teatterialalla on aikojen saatossa kehittyneitä rakenteita, joiden sisällä toimii monia osaamisiltaan eriytyneitä ammattikuntia. Ammattiryhmien moninaisuuden vuoksi teatterialalta oli vaikea muodostaa kaikille yhteisiä osaamisia. Taiteellisten osaamisten ja niiden muutosten haastateltavat toteavat olevan yhteydessä taiteenalan sisäisiin muutoksiin.

”Yksittäisen taiteilijan näkökulmasta työ tulee pysymään ihan samana, vaikka siitä tulee erikoistumismuotoista. Taiteen tekeminen, se on taiteilijan perustehtävä eikä se tule muuttumaan koskaan miksiäkään eikä sen tulisikaan muuttua. ”

”Tällä hetkellä minä peräänkuulutan korvien välissä olevaa taitoa, koska se on se mikä ehkä yhdistää tekijöitä. Minun mielestäni valtava määrä taitoa on olemassa, mutta se miten sitä osataan käyttää, on vielä

lapsenkengissä. Se ei ole vain joku tekninen suoritus. Sen osaksi pitäisi kyetä ajattelemaan myös, että mitä se merkitsee... tavallaan sellainen kokonaisvaltaisempi taidon käsite.”

Ammatillisen osaamisen voidaan katsoa sisältävän substanssiosaamisen lisäksi myös yleisempiä, työelämässä toimimiseen liittyviä taitoja. Tällaisia voivat olla esimerkiksi taiteilijalle työnhakuun, itsensä työllistämiseen tai työyhteisössä toimimiseen liittyvät taidot. **Vapaalla kentällä** työllistyäkseen taiteilijoilla täytyy jo nyt olla muutakin kuin taiteellista osaamista ”Pelkkä taiteilijana oleminen ei enää riitä vaan siinä täytyy olla markkinointikokemusta ja muuta.” Se, mitä ammattitaitoa taiteellisen osaamisen lisäksi tulevaisuudessa tarvitaan, riippuu alan rakenteiden kehityksestä.

Haastatellun teatterin vapaan kentän asiantuntijan mukaan vapaalla kentällä kaikki professiot ovat liikkeessä. Esimerkiksi se, millaiseksi vapaan kentän taiteilijan osaamistarve muodostuu, riippuu myös muiden ammattilaisten, erityisesti taiteen välittävän portaan ammattilaisten työnkuvien kehityksestä. On mahdollista, että moniosaaminen korostuu entisestään sekä taiteilijan että tuottajan tehtävissä. Kehityssuunta on ongelmallinen: ”Se tarkoittaa, että mitään ei pysty osaamaan syvällisesti jos joutuu osaamaan paljon edes jollain tasolla.” Mielekkäämpänä ratkaisuna haastateltava näkee moniosaamisen yhteisön ominaisuutena: jatkossa tulisi huolehtia siitä, että yhteisöjen sisällä on monialaista osaamista ja erilaisia osaajia. ”Siellä on isoja kehityshaasteita tiettyjen professioiden suhteen, mutta kysymys kuuluu, tarvitaanko kokonaan uusia ammatteja sinne sisälle vai voidaanko entisiä muokkaamalla saada nämä yhteisöt toimimaan. Ja luulen, että mitä erikoistuneemmista yhteisöistä on kysymys, niin sitä erikoistuneempia ovat ne tehtävät, mitä henkilökunnalle tulee.” Näyttämötekniikkaan liittyvä osaaminen on muuttunut mediataiteen tultua lavastukseen, ja visuaalinen kehitys on mennyt paljon eteenpäin. ”Sinne on tullut audiovisuaaliseen osaamiseen paljon tarvetta, että ehkä sielläkin puolella tullaan erikoistumaan yhä enemmän tiettyihin osaamisalueisiin.”

VOS-teatterin johtajana työskentelevä haastateltava näkee teatterin orientaationa, ”asiantuntijuutena, jota voidaan soveltaa uusiin ja aina uusiin yhteyksiin”. Teatterilainen on yleisosaaja, tosin ”mikään ei estä todella spesifin taidon opiskelua ja hankkimista, kunhan se kytkeytyy johonkin ideaan tai maailmankuvaan.” Taiteellinen prosessi määrittelee viime kädessä sen, millaista osaamista teatterissa tarvitaan. Taiteellisen työryhmän osaaminen voisi olla poikkitaiteellista ja -tieteellistä. Haastateltava ei koe yleispätevien osaamistarpeiden listaamista mielekkääksi eikä ylipäättään taiteen yhteismitallistamista. ”Ei voi sanoa, että teatterissa tarvitaan poraajia ja sahaajia: ne ovat kyllä taitoja, joita siellä voidaan käyttää ja joku henkilö voi haluta osallistua teatterin tekemiseen nimenomaan sahaajana. Mutta ei voi sanoa, että jokaisessa teatterissa tarvitaan sahaajia ja nyt kun ei ole sahaajia, niin täytyy järjestää helvetisti sahaajakoulutusta.”

Näyttämötekniikan puolella kokonaisuudessaan osaamisen taso nousee ja vaatimukset kasvavat. Tästä seuraa se, että yleisosaaajien tarve vähenee ja erikoisosaaajien kasvaa. Kuva-, valo- ja äänitekniikan puolella tekniikan kehitys on nopeaa ja alan erityisosaaaja on vaikea saada. ”Varmasti kaikki teatterit tappelevat saman ongelman kanssa, kun ei ole henkilökuntaa hoitamaan kuvapuolta. Se ei mene enää vanhoilla konsteilla, koska se on kasvanut ja mennyt niin vaikeaksi.” Muilla osastoilla tekniikka ei tuo uusia osaamistarpeita, sen sijaan niitä voi tulla suunnittelijoiden vaatimusten kasvaessa. ”Ennen ne olivat enemmän lavasteita, nyt ne ovat tilataideteoksia jos sitäkään... Se liittyy tähän kansainvälistymiseen: nähdään että täytyy päästä samaan huipputasoon kuin muuallakin.”

Ammattinimikkeet ja osaamisen soveltaminen muilla aloilla

Haastateltavien mukaan teatterin alalta ei ole varsinaisesti kadonnut osaamista tai ammattinimikkeitä. Jotkut ammatit, kuten kuiskaaja, ovat tosin harvinaistuneet. Sen sijaan, haastateltavien mukaan uutta osaamista tulee entisten rinnalle ja ammatit ovat liikkeessä. Teatterin vapaalla kentällä tämä koskee erityisesti välittävän portaan toiminnan kehittämistä, jonne haastateltava ounastelee uusia ammattinimikkeitä tulevaisuudessa. VOS-teatterin johtaja taas toivoo omaan teatterikäsitykseensä viitaten näkevänsä teattereissa tulevaisuudessa mielellään vain kaksi ammattinimikettä: teatteritaiteilijan ja näytäntötyöntekijän, joiden työtehtävät määrittäisivät viime kädessä produktiosta käsin. Tällöin myös poistuisi joukko nykyisiä ammattinimikkeitä taiteelliselta ja tekniseltä puolelta. Hallinnollisella puolella talouspäällikkö voisi korvautua tuottajan nimikkeellä. Muutoin haastateltava toivoo VOS-teattereissa harvemmin nähtyjen ammattinimikkeiden esitysdramaturgi, yhteisötaiteilija ja koreografi, yleistyvän. Teknisen johtajan mukaan näyttämötekniikassa muutokset voivat tulla siitä, että joitakin tehtäviä voidaan joutua yhdistelemään.

VOS-teatterin johtajan mukaan teatterin asiantuntemusta ja osaamista voidaan soveltaa ja sitä on sovellettu eri paikoissa. Hän soisi osaamista käytettävän enemmän yritysten, kaupunkien ja valtion päätöstenteossa. Tästä esimerkkinä haastateltava mainitsee Espoon kaupungin hankkeen, jossa kuntapäätäjille tuotettiin tietoa taiteen menetelmin, kun he tekivät kaavasuunnitelmia. ”Mä en ajattele, että taiteilija on joku kaikkivoipa myyttinen hahmo, jonka suusta kuullaan totuus vaan se tuo tietynlaista ajattelua esimerkiksi johonkin kaupungin kaavoitushankkeeseen, jossa tarvitaan tietoa ihmisten kokemuksista tai ympäristösuhteesta.”

Toisaalta haastateltava kaipaa rajanvetoa taiteen ja taiteen soveltavan käytön välille: ”Miksi se toiminta pitäisi merkityksellistää taiteena? Jos minä sovellan omaa asiantuntijuuttani sosiaalityön kontekstissa, niin

enhän minä selkeästikään ole tekemässä siellä taidelähtöistä teosta esimerkiksi syrjäytyneiden kanssa.” Haastateltavaa huolettava sellainen kehitys, jossa taiteen täytyisi legitimoida itsensä jonkun muun päämäärän kuin taiteen kautta. ”Teatterin päätehtävä on se, että se tekisi niillä pienellä resursseilla taidetta, joka kommunikoisi monin eri keinoin taiteena.”

Vapaan kentän asiantuntija näkee soveltavan teatterin edelleen kasvavan: ”Tarvetta on [soveltavalle teatterille] ihan valtavasti ja sitten kun se saadaan integroitua [sosiaali- ja terveysalan] kentälle, niin tarve vaan kasvaa. Yhä edelleen puhutaan asenteista ja asennemuutoksesta, mutta mä uskon, että tulevaisuudessa tarve tulee kasvamaan, koska sieltä on saatu niin hyviä kokemuksia siitä mitä tehdään.” Rahoituksen puute on suurin uhka alan kehitykselle: sosiaali- ja terveysalan yhteisöillä ei ole rahaa eivätkä taiteilijat voi tehdä työtä ilmaiseksi.

Yhteenveto

Toimintaympäristön muutos: teatterikäsitusten muutos ja teattereiden erikoistuminen, kentän rakenteen ja rahoituksen muutokset (säästöpainet, VOS-teattereiden laatukriteerien kehittäminen, vapaan kentän rahoitusjärjestelmän kehittäminen)

Osaaminen ja muutokset osaamisessa: Taiteellisella puolella osaamisen nähdään olevan pääosin hyvää, suurin muutostarve on toimintaympäristössä, ei osaamisessa. Toimintaympäristön muutos voi synnyttää uusia osaamistarpeita. Teknisellä puolella osaamisen taso nousee koko ajan koulutettujen ammattilaisten myötä, mutta samaan aikaan vaatimustaso nousee johtuen taiteellisen työn ja tekniikan kehityksen toteutukselle asettamista vaatimuksista.

Taiteellinen / muu osaaminen: vapaalla kentällä sekä taiteellinen että tuotannollinen osaaminen. Tulevaisuudessa tämä kehitys voi vahvistua, mutta mielekkäämpi kehityssuunta olisi taiteellisen ja tuotannollisen osaamisen eriytyminen, moniosaaminen yhteisön ominaisuutena. VOS: Taiteellinen prosessi määrittelee viime kädessä sen, millaista osaamista tarvitaan.

Erikoistuminen / yleisosaaminen: yhtäältä tapahtuu erikoistumista, toisaalta täytyisi olla yleisosaaja: tekniikan puolella suuntana nähdään erikoistuminen, taiteellisella puolella erikoistuminen tai sekä moniosaaminen että erikoistuminen samanaikaisina kehityskulkuina.

Uudet ammattinimikkeet: rakenteiden muutoksen myötä uusia nimikkeitä voi syntyä esimerkiksi välittäjäportaaseen, työnkuvien laaventaminen mahdollisena skenaariona voi jopa vähentää nimikkeitä.

Osaamisen soveltaminen: teatterin osaamista voisi käyttää tulevaisuudessa laajasti suunnittelussa ja päätöksenteossa, soveltava toiminta hyvin kehittynyt, mutta rahoitus puuttuu.

6.2 Tanssitaide

Tanssitaiteen ammattilaiskenttä muodostuu teatterin tapaan teatteri- ja orkesterilain piiriin kuuluvista tanssiteattereista, kansallisen taidelaitoksen Kansallisoopperan osana toimivasta baletista ja teatteri- ja orkesterilain ulkopuolisista tanssiryhmistä. Näiden lisäksi tanssitaiteen kentän keskeisiin toimijoihin kuuluvat tanssin aluekeskukset. Teatteri- ja orkesterilain piiriin kuuluvia tanssiteattereita on tällä hetkellä 10, ja ne sijaitsevat pääkaupunkiseudun lisäksi Turussa, Tampereella, Kuopiossa, Rovaniemellä ja Oulussa (Teatteritilasto 2011, 14 - 15). Lain ulkopuolisella, nk. vapaalla kentällä toimii noin 30 tanssiryhmää (Laakkonen 2009, 14). Tanssin aluekeskusverkosto luotiin tukemaan vapaan kentän taiteilijoiden työllistymistä ja lisäämään taiteenalan palveluja ja sen toiminta käynnistyi vuonna 2004. Tanssin aluekeskuksia on tällä hetkellä kuusi ja niiden toimipisteet sijaitsevat eri puolilla Suomea.

Tanssin kettä koki nousukiidon 1990- ja 2000-luvuilla. Tanssin ammatillinen koulutus laajeni 1990-luvulla tullen lopullisesti osaksi virallista tutkintojärjestelmää. Tanssialan perustutkinto toisen asteen ammatilliseen koulutukseen vahvistettiin vuonna 2001. (Karhunen & Rensujeff 2006,17) Ammatillisen koulutuksen vakiintumisen myötä tanssitaiteilijoiden, tanssiryhmien, festivaalien ja erilaisten tapahtumien määrä on kasvanut ja taiteen sisällöt ja ilmaisukeinot ovat monipuolistuneet. Tanssitaiteen alueellinen saatavuus on parantunut ja yhä suurempi joukko taiteilijoita työskentelee pääkaupunkiseudun ulkopuolella. (Laakkonen 2009, 14)

Tanssitaiteen kentällä voidaan arvioida työskentelevän yli 1000 tanssin ammattilaista⁸. Tästä määrästä noin 10 prosentilla on pitkäaikainen tai vakituinen työpaikka tanssitaiteilijana. Vaikka tanssitaiteen ammattilaiskenttä muistuttaa VOS-tanssiteattereineen teatterikenttää, se on kooltaan pienempi ja rakenteita on vähemmän - tanssiteatterit Suomessa ovat pieniä, ja teattereissa ja aluekeskuksissa on vain

⁸ Arvio on tehty ammattiliittojen jäsenmäärän ja työssäkäyntitilaston perusteella. Samaan lukumäärään päätyi myös tanssin strategiatyötä tehnyt työryhmä (Tanssissa on tulevaisuus 2009)

vähän taiteilijoiden työpaikkoja. Opettajina toimivilla vakituksia työpaikkoja on useammalla ja Oopperan baletti työllistää klassisen baletin tanssijoita. (Ruokolainen & Oinaala 2013) Käytännössä kaikki alalle valmistuvat opettajat lukuun ottamatta työskentelevät freelancereina. Tanssitaiteessa vapaalla kentällä tuotetaan koko kenttään nähden suhteellisen suuri osa teoksista ja muusta toiminnasta. Suomalaisista oppilaitoksista alalle valmistuu vuosittain 40 - 50 tanssitaiteilijaa. Lisäksi alalle valmistuu taiteilijoita ulkomaisista oppilaitoksista. (Laakkonen 2009, 14 - 17)

Samaan tapaan kuin teatterin osalta tanssin vapaan kentän ryhmistä valtion toiminta-avustusta saavilla ryhmillä voi olla 1 - 2 vakituista, mutta yleensä osa-aikaista työntekijää. Nämä työntekijät ovat hallinnollista tai tuotannollista työtä tekeviä, kuten toiminnanjohtajia ja tuottajia. Toiminta-avustuksen ulkopuolisilla, produktiokohtaisilla avustuksilla toimintaansa rahoittavilla ryhmillä vakituksia työntekijöitä ei yleensä ole vaan kaikki työskentelevät produktiokohtaisilla sopimuksilla. (Ruokolainen & Oinaala 2013)

Tanssitaiteen tulevaisuus haastateltavien silmin

Tanssitaiteen alan toimintaympäristö

Haastateltavien näkemyksissä vastaajan asemasta riippumatta toistuivat tanssitaiteen alan pienuus ja se, että tanssitaide on julkisen rahoituksen varassa. **VOS-tanssiteatterin** johtajan mukaan riippuvuus julkisista avustuksista vaikuttaa suoraan alan kehitykseen ja siihen, kuinka paljon on mahdollisuuksia toimia. Haastateltava on skeptinen muita rahoitusvaihtoehtoja kohtaan. Muun muassa hankerahoituksessa on vaarana se, että hanke vie resurssit ja huomion ydintoiminnalta eikä se tuota mitään pysyvää hyötyä ydintoiminnalle. Haastateltava pitää julkista rahoitus- ja koulutusjärjestelmää parhaana vaihtoehtona, eikä usko että muuta toimivaa rahoitusta ehtii tulla tarkasteltavan aikajänteen sisällä.

Haastateltavan mukaan tanssitaiteessa parin viime vuosikymmenen aikana tapahtunut monimuotoistumiskehitys tulee jatkumaan, koska ammattilaisia on koulutettu paljon, osaamistaso on korkea, ja toimijoita tulee enemmän. ”Mielelläni näkisin, että kenttä olisi rikas ja monimuotoinen. Jo nyt on valtavasti osaamista, rohkeus perustaa ryhmiä ja rohkeus toimia suoraselkäisenä taiteilijana.” Erilaisia ja erikokoisia tanssitapahtumia on, myös monitaiteisten festivaalien määrä tulee lisääntymään tai festivaalien ohjelmistot muuttuvat monitaiteisemmiksi, jolloin tanssia nähdään muuallakin kuin tanssitapahtumissa.

Toisen **tanssialan asiantuntijan** mukaan tanssitaiteen ja tanssikulttuurin merkitys kasvaa yhteiskunnassa - ei pelkästään television tanssiohjelmien ansiosta vaan myös tanssilähtöiset hyvinvointipalvelut ja muu taidelähtöinen työ kuin taide-esitysten tekeminen ovat kasvussa. Esitystoiminnan hän ei sen sijaan näe nykyisellä toimintarakenteella ja resursseilla kasvavan eikä kasvu olisi välttämättä hyväksikään: ”Jos

olemassa olevia resursseja käytettäisiin vähempiin esityksiin, ne tehtäisiin paremmin ja ihmiset saisivat parempaa palkkaa.” Haastateltava ei usko tanssitaiteen osalta suuriin rakenteellisiin tai rahoituksellisiin muutoksiin. Jossakin määrin kentän olosuhteita voisivat muuttaa Tanssin talon toteutuminen, laatukriteerin kytkeminen osaksi VOS-rahoitusta sekä se, että Taiteen edistämiskeskus säätäisi rahoituksen määrää eri taiteenaloilla. Yritysrahoituksen hakeminen ja osaamisen tuotteistaminen liittyvät haastateltavan mukaan nimenomaan taidelähtöisiin palveluihin, ei niinkään taiteellisen toiminnan rahoittamiseen. Tanssitaiteen kansainvälinen toiminta jatkuu vahvana myös tulevaisuudessa. Sen muotoon vaikuttavat kansainvälisen talouden näkymät: tällä hetkellä haetaan enemmän residenssejä ja yhteistyöprojekteja kuin esitysvierailuja johtuen kansainvälisten toimijoiden budjettileikkauksista.

Myös **vapaalla kentällä** työskentelevä tanssitaiteilija uskoo, että tanssitaiteen monimuotoistumiskehitys tulee jatkumaan: tanssin tekeminen on irronnut perinteisistä ympäristöistään ja tekemisessä voi olla yhteisöllinen ulottuvuus, esimerkiksi työskentely vanhusten, vankien tai ei-ammattilaisten, kuten jonkun kaupunginosan asukkaiden kanssa. Rahoituksen osalta tämä tarkoittaa sitä, että eri muodot tulisi kyetä erottelamaan toisistaan ja tukemaan erilaista toimintaa. Myös eri taiteenalojen välinen verkottuminen ja yhteistyö kasvaa tulevaisuudessa. Internet ja sosiaalisen median kehitys ovat lisänneet tanssitaiteilijoiden keskinäistä verkottumista ja kansainvälistymistä ja nopeuttaneet vaikutteiden leviämistä maailmanlaajuisesti. ”Mitä esimerkiksi sellainen yksinkertainen asia kuin videoiden katsominen internetissä on tehnyt tanssille? Kymmenen vuotta sitten jos halusit nähdä teoksen, niin sinun piti marssia jonnekin teatteriin tai kirjastoon lainaamaan dvd tai vhs. Taiteilijat istuivat baarin nurkkapöydässä vaihtamassa ideoita. Nyt mahdollisuudet ovat ihan toiset: internet mahdollistaa yksittäiset produktiot, mutta myös ideoiden leviämisen eksponentiaalisella nopeudella.” Työtä ei tehdä enää niin paljon yksin vaan ollaan verkottuneina. Tämä toimintatapa yleistyneen nuoren tanssitaiteilijasukupolven myötä. Muutoin teknologisen kehityksen vaikutuksia tanssitaiteeseen on vaikea arvioida; miten esimerkiksi virtuaalisen, sosiaalisen aspektin lisääminen ja rajojen hämärtyminen vaikuttaa ihmiseen ja millaista tanssia se tuottaa.

Suuriin rakenteellisiin ja taloudellisiin muutoksiin ei vapaalla kentälläkään uskota, mutta toiveita jonkinlaisten rakenteiden lisäämiseen olisi ”ettei se tanssijan elämä olisi niin paljon survivalia”. Haastatellun mukaan rahoitukseen voisi tulla kolmas jalka lipputulosten ja julkisen tuen lisäksi, mutta siitä mikä se olisi, ei ole selkeää käsitystä. ”Keskustelussa on tullut esiin, että esittävien taiteiden rahoitus pohjaa pitäisi laajentaa erityisesti siten, että lisää rahaa tulisi yksityiseltä puolelta, pitäisi haalia sponsorirahaa. Tästä ollaan yksimielisiä, mutta harvalla on käsitystä siitä, mikä on se raha, joka jossain tuolla liikkuu.”

Haastateltavat asemasta riippumatta näkevät tanssitaiteilijan moniammatillisuuden jatkuvan myös tulevaisuudessa. ”Esittävässä taiteissa yleensäkin osaamisen kirjo on joihinkin muihin taiteenaloihin verrattuna laajempi. Moniammatillisuus lähtee taiteenalasta ja rakenteista.... Tanssissa on vähän vakituksia

työpaikkoja. Niiden, joilla on vakituinen työpaikka, ei tarvitse häärätä niin moniammatillisesti, kun taas vapaalla kentällä ryhmän vetäjänä toimivan pitää osata vähän kaikkea.... Sitten voi toimia tanssinopettajana tai tanssilähtöisissä tehtävissä.” (tanssialan asiantuntija)

Tanssitaiteen alan osaaminen

Asemastaan riippumatta haastateltavat näkivät, että tanssijan keskeistä osaamista ovat tanssin taiteellinen ja tekninen osaaminen. ”Tanssijan perustehtävä on hallita se taiteenlaji, mikä ikinä se onkaan, riittävällä [teknisellä] osaamisella ja taiteilijuudella.” (vapaalla kentällä työskentelevä tanssitaiteilija) Haastateltavat mainitsivat tanssijoille keskeisinä osaamisalueina kehollisen tietoisuuden, kehon hienosäädön ja kehonhuollon, äänenkäytön ja hengitystekniikan samoin kuin esiintyjältä tarvittavan heittäytymiskyvyn sekä kivun ja epämukavuuden sietokyvyn. Lisäksi tanssikentän toimintaympäristöön liittyvä tietämys on tanssijalle tärkeää. Koreografin keskeistä osaamista ovat taiteellinen, tekninen ja tuotannollinen osaaminen.

Haastateltavat eivät näe osaamisessa muutoksia, vaan keskeiset osaamisalueet säilyvät ennallaan tulevaisuudessakin, vaikkakin äänenkäytön arvioidaan entisestään lisääntyvän teoksissa. ”Koreografin kohdalla standardivastaus on, että pitäisi olla [tulevaisuudessa] aikaisempaa laaja-alaisempi, myydä ja markkinoida työtään, mutta en tiedä onko tämä nyt jotain uutta. Ainahan taiteilijat ovat pyörittäneet omia ryhmiään, tehneet vähän kaikkea ja hankkineet rahaa. En tiedä mihin tämä käsitys, että koko ajan pitäisi osata paljon enemmän, perustuu, koska ei meillä ole aikaisempinakaan vuosina ollut mitään tanssialan suojatyöpaikkoja, joihin valmistutaan ja mennään töihin.” (vapaan kentän tanssitaiteilija) Sen sijaan haastateltavien mukaan tanssijoiden osalta löytyy joitakin osaamistarpeita suhteessa tämänhetkiseen työelämään. Kentälle valmistuvien käsitys tanssitaiteen kentällä toimimisesta ja työmahdollisuuksista on kahden haastateltavan mukaan ollut puutteellinen. Tämä aiheuttaa pettymyksiä ja alanvaihtoja. Lisäksi yksi haastateltavista katsoi, että toiselta asteelta valmistuneiden tanssijoiden tietämys taiteesta voisi olla parempi.

Taiteellisen moniosaamisen ja erikoistumisen suhde nähtiin moniulotteisena - moniosaamista tai erikoistumista voi olla tanssilajien sisällä tai eri tanssilajeissa. Haastateltavien mukaan monipuolinen osaaminen oli auttanut heitä itseään, heidän palkkaamiaan tai muita tanssitaiteilijoita työllistymään. Moniosaaminen voi olla monen eri tanssilajin osaamista tai muuta esittävän taiteen osaamista, kuten akrobatiataitoja, sirkusosaamista tai jonkun musiikki-instrumentin hallintaa. Toisaalta osaamalla jotakin, esimerkiksi paritekniikkaa tai kontakti-improvisaatiota, aivan erityisen hyvin, työllistyy myös hyvin. ”Molempia [moniosaamista ja erikoistumista] tarvitaan, molemmille löytyy kysyntää... He jotka, sijoittuvat

välimaastoon, heidän työllistymisensä on ongelma ja heitä on suuri osa ammattilaisista.” (VOS-tanssiteatterin johtaja) Moniosaamista tavoiteltaessa on vaarana se, ettei osaa mitään kunnolla. ”Toivon, että se ei mene niin, että osaa vähän kaikkea, vaan niin, että osaa paljon kaikkea. ...Pitää lähteä jostakin, olla joku pohja johonkin. Että menet ensin johonkin syvyyssuunnassa.” (vapaalla kentällä työskentelevä tanssitaiteilija) Myöskään yhdestä tanssilajista toiseen siirtyminen ei ole ongelmatonta; yhden lajin syvä osaaminen ei takaa riittävää osaamistasoa toisissa lajeissa. Vaikka moniosaamisella olikin haastateltaville työllistävä vaikutus, sen ei nähdä olevan kaikille paras vaihtoehto ”jotkut ovat yleismiehiä tai -naisia ja toiset keskittyvät vain yhteen asiaan ja kaikki näiden välimuodot” (vapaalla kentällä työskentelevä tanssitaiteilija).

Tanssijoiden palkkaamisperusteet ovat haastatellun vapaan kentän tanssitaiteilijan mukaan yksinkertaiset. ”Ne perusteet, joilla ihmisiä palkataan tuotantoihin, ovat universaaleja: osaat tanssia hyvin ja pystyt toimimaan osana työryhmää, niin että koreografin tekee mieli soittaa sulle seuraavallakin kerralla.” (vapaalla kentällä työskentelevä tanssitaiteilija) Edellä käsitellyt kentän olosuhteista juontuvat työmahdollisuuksien vähäisyys ja taiteenalalle luonteenomainen osaamisen moninaisuus mutkistavat näkymää yksittäisen taiteilijan osalta. ”Moni tanssijahan tuottaa itse, tekee apurahoja, hankkii sponsoreita, tekee koreografiaa tai on tanssijana, siinä on niin monta asiaa mitkä pitää tehdä. Niin kauan kun et ole tanssijana jossain ryhmässä, niin kauan kun sä olet freelancer, niin kyllä se niin menee.” (vapaalla kentällä työskentelevä tanssitaiteilija) Monen työtehtävän välimaastossa olevien taiteilijoiden ja heidän palkkaamiensa tuottajien jaksaminen huolettaa yhtä vastaajista: ”Se on juuri näiden alojen ongelma, että yksien ihmisten pitäisi osata ja ehtiä tehdä kaikkea ja se on mahdotonta”. Tietoisuus kentällä työskentelyssä vaadittavista monista osaamisista olisi haastateltavan mukaan jokaiselle tanssitaiteilijalle tärkeää ”että jos niillä itsellään ei ole sitä taitoa, niin ne ymmärtää liittoutua jonkun kanssa, pistää kymmenen ihmistä kimpiaan tai muuta.” (tanssialan asiantuntija)

Ammattinimikkeet ja osaamisen soveltaminen muilla aloilla

Haastateltavat eivät nähneet uusien ammattinimikkeiden tai tehtävien tulevan tanssin kentälle, mutta ammattinimikkeiden alla tapahtuva toiminta on jo nyt monipuolistunut. ”Esimerkiksi mitä tanssija tai tanssinopettaja voi tehdä, että opettaako jotakuta tanko/peilisalissa vai vanhainkodissa, siinä on tapahtunut muutos.” (VOS-tanssiteatterin johtaja) ”Ammattikuvat menevät hienolla tavalla iloisesti sekaisin, taiteilijoiden välistä sekoittumista on enemmän.... Tanssijat näyttävät ja näyttelijät tanssivat, ja vieläpä erittäin hyvin.” (vapaan kentän tanssitaiteilija) Näyttämötekniikkaan voisi yhden haastateltavan mukaan tulla kuvaprojisoiteja tekeväälle henkilölle oma ammattinimike, koska hän ei ole ääni- eikä

valosuunnittelija eikä tyypillisesti lavastajakaan. Kadonneiksi tai vähentyneiksi tehtäviksi ja osaamiseksi kaksi haastateltavaa nimesi auktoriteettiopettamisen ja -ohjaamisen: ”Hierarkian tilalle on tullut prosessi. Ei ohjata ylhäältäpäin vaan työskentely on työryhmätyöskentelyä.” (vapaan kentän tanssitaiteilija) ”Fyysinen koskemattomuus on tullut itsestään selväksi asiaksi.” (VOS-tanssiteatterin johtaja) Tanssijalta kadonnutta osaamista oli haastateltavien vaikeampi hahmottaa tanssin prosessuaalisen luonteen vuoksi: ”kun tieto kulkee kehossa, jotain aina katoaa”. Yksi haastateltavista arvioi, että tanssijoilta on kadonnut akrobatian osaamista.

Tanssin alan ammatillista osaamista voi haastateltavien mukaan käyttää muilla aloilla. Haastateltavat mainitsivat tanssin lähialoja, kuten teatterin ja elokuvan: tanssija osaa lukea näyttämötilannetta ja pystyy toimimaan esimerkiksi ohjaajan tai koreografin apuna. Toisessa esimerkissä koreografi oli siirtynyt elokuvaohjaajaksi. Haastateltavat mainitsivat myös soveltavan toiminnan, ”Soveltava käyttö on rajaton mahdollisuus tanssisisältöjen hyödyntämiseen.” (VOS-tanssiteatterin johtaja) Yksi haastateltavista mainitsi tanssialan osaamisen soveltuvan laajasti esimerkiksi suunnittelua ja organisoimista vaativiin tehtäviin, ”ehkä ei astronautina tai muussa erityiskoulutusta vaativassa työssä”. (vapaan kentän tanssitaiteilija) Kysymys ammatillisen osaamisen käytöstä muilla aloilla herätti yhdessä haastateltavassa myös vastustusta: ”Voi myös kysyä, tarvitseeko? Tässä on kyse taiteen perusteluista. Tanssijat kokevat että heiltä peräänkuulutetaan tätä... Eikö tanssitaide pelkästään riitä?”

Yhteenveto

Toimintaympäristö: rakenteissa ja rahoituksessa ei suuria muutoksia (VOS-laatukriteerit, vapaan kentän rahoitus ei kasva, Taiken mahdollisuudet säätää rahoitusta), toiminta kentällä monipuolistuu entisestään, taiteilijoiden määrä kasvaa joka vuosi, mutta työtilaisuudet eivät välttämättä, kansainvälinen toiminta jatkuu vilkkaana. Tanssitaiteen kenttä pieni ja marginaalinen, julkisen tuen määrä ratkaisee tanssitaiteilijoiden työllisyyden.

Keskeiset osaamiset: *Tanssija:* vahva tekniikka, taiteellinen osaaminen, monipuolisuus, kehotietoisuus ja kehonhuolto, äänenkäyttö, kivun ja epämukavuuden sietokyky, ymmärrys tuotanto-olosuhteista ja kentän toiminnasta. **Muutokset:** Nämä eivät muutu, mutta tulevaisuudessa äänenkäyttö teoksissa voi lisääntyä. Lisää ymmärrystä toimintaympäristöstä ja taiteen tuntemusta. *Koreografi:* moniosaaminen taiteessa ja tuotannossa, ei muutoksia

Taiteellinen / muu osaaminen: Taiteellinen osaaminen on tärkein, myös kyky toimia ryhmässä ja

verkostoituminen. Muun osaamisen merkitys vaihtelee. Tanssitaiteilija joutuu usein tekemään tuotannollista työtä, eri asia on pitäisikö näin olla. Pitäisi olla vähintään käsitys toimintaympäristöstä, jotta hän osaisi liittoutua sellaisten kanssa joilla on häneltä puuttuvaa osaamista.

Erikoistuminen / yleisosaaminen: Sekä että. Parhaiten työllistyvät monipuoliset osaajat ja toisaalta huiput jossakin yksittäisessä asiassa. Moniosaaminen voi olla eri tanssilajien osaamista tai muiden esittävien taiteiden osaamista. Suurin osa kentällä toimivista sijoittuu ääripäiden välille.

Uudet ammattinimikkeet: Ei uusia nimikkeitä, mutta nykyisten ammattinimikkeiden alla tapahtuva toiminta on jo nyt monipuolistunut.

Osaamisen soveltaminen: Voi käyttää muilla esittävän taiteen aloilla, laajasti myös muilla aloilla, mm. terveydenhuoltoon liittyvät, suunnittelua vaativat tehtävät, organisoimista vaativat tehtävät.

6.3 Sirkustaide

Sirkustaiteessa ei tanssi- ja teatteri poiketen ole teatteri- ja orkesterilain piiriin kuuluvia toimijoita. Sirkustaide on kehittynyt perinteisen, kaupallisen sirkuksen rinnalle ja kenttä on teatterin ja tanssitaiteen kenttää pienempi ja nuorempi. Sirkustaiteen kentällä on tämänhetkisen arvion mukaan noin parikymmentä ammattimaisesti toimivaa ryhmää (Vaulo 8.4.2013). Valtion toiminta-avustusta saa tänä vuonna 11 ryhmää. ("Taiteen edistämiskeskus jakoi...", Taiteen edistämiskeskus) Lisäksi toiminta-avustusta saa Circo Uuden Sirkuksen Keskus, jolla on monenlaista alan ammattilaisille ja yleisölle suunnattua toimintaa. Samoin kun teatterissa ja tanssitaiteessa sirkustaiteen ryhmät voivat rahoittaa toimintaansa myös kunnilta saatavilla toiminta-avustuksilla, eri lähteistä saatavilla produktiokohtaisilla avustuksilla ja yksittäiset taiteilijat taiteilija-apurahoilla. Valtion toiminta-avustusta saavat ryhmät eivät välttämättä pysty palkkaamaan yhtään vakituista työntekijää vaan työsuhteet ovat pääasiassa produktiokohtaisia tai määräaikaisia. (Ruokolainen & Oinaala 2013)

Sirkusalan ammattilaisten määrää Suomessa on hankala arvioida: alan koulutus on Suomessa nuorta, vakituisia työpaikkoja on vähän ja työ on pääosin pätkä- ja keikkatyötä. Sirkuksen laaja-alaisuuden vuoksi alan sisälläkään ei ole jäsentyneitä kriteerejä sirkusalan ammattilaisuudelle. (Åstrand 2010, 5) Arviot sirkusammattilaisten määrästä Suomessa vaihtelevat 150 - 250 välillä. (Ruokolainen & Oinaala 2013) Sirkuksen tiedotuskeskuksen arvion mukaan sirkustaiteen kentällä työskentelee nykyisin noin 200 henkeä.

Lukuun sisältyvät sirkuksesta pääasiallisen toimeentulonsa saavat sirkustaiteilijat ja sirkusopettajat. Lisäksi 80 - 100 Suomesta lähtöisin olevaa ammattilaista työskentelee jatkuvasti ulkomailla. (Vaulo 8.4.2013) Vuosittain alalle valmistuu noin 15 henkeä. (Åstrand 2010)

Sirkusalan ammattilainen hankkii usein elantonsa monenlaisista työtehtävistä. Alan taiteellinen työ muistuttaa tanssijan ja näyttelijän työtä ja edellyttää runsaasti harjoittelua ja kurinalaisuutta. Taiteellisen osaamisen lisäksi ammattilaiselta vaaditaan osaamista esityksen suunnittelussa ja markkinoinnissa. Sirkusalan ammattilaisten työt koostuvat taiteellisen työn lisäksi alan opetus- ja organisointityöstä. Sirkustaiteilijat voivat liikkua työnsä perässä paljon ja työskennellä eri puolilla maailmaa. Sirkustaiteilijan laveaa työkenttää kuvaa se, että hän voi toimia esimerkiksi esiintyjänä kaupunginteatterin näytelmässä, yksittäisillä firmakeikoilla, nykysirkusproduktioissa tai kiertävässä sirkuksessa. Opetustöitä tarjoavat erityisesti nuorisosirkukset, mutta sitä on tarjolla myös erilaisten sirkustyöpajojen ja lyhytkurssien yhteydessä. Näiden lisäksi tulevat vielä esimerkiksi tuottajan, ohjaajan ja koreografin tehtävät. Moni sirkusalan työnantaja tarjoaa ammattilaiselle työtä samaan aikaan useissa eri työtehtävissä. Tavallista on myös, että sirkustaiteilija työllistää itse itsensä luoden ja esittäen omia produktioitaan tai esiintyen eri tilaisuuksissa omalla sirkusnumerollaan. (Åstrand 2010, 12)

Sirkusalan eri sektoreilla toimitaan vaihtelevissa toimintaympäristöissä pelkästään sirkuskentän sisällä ja sen lisäksi myös vuorovaikutuksessa muiden taide- ja viihdealojen kanssa. Kiertävissä sirkuksissa lähes kaikki esiintyjät ovat sirkusalan ammattilaisia, kun taas nykysirkusproduktioissa voidaan käyttää sirkustaiteilijoiden lisäksi esimerkiksi tanssijoita ja muusikkoja. Sirkusalan työkenttään lasketaan kuuluvaksi myös pääosin teatteriin keskittyviä tahoja, jotka käyttävät sirkusta teoksissaan. Monesti teatterille sirkustaiteilijat ovat kuitenkin lisäinvestointi, joka voidaan jättää tarvittaessa poiskin näytelmän ollessa keskiössä. Yrityskeikoilla sirkusammattilaiset kilpailevat muiden esiintyvien taiteilijoiden kanssa työtilaisuuksista. Sirkusammattilaiset haluavat yhä useammin keskittyä oman taiteensa tekemiseen ja luovat esityksiään yhdessä työryhmän kanssa, usein apurahan turvin. Suomalaisessa sirkuskentässä sirkustaiteilijat tekevät usein vielä kaiken itse: alalle ei kouluteta erikseen ohjaajia tai koreografeja kuten tanssin ja teatteriin, joten esiintyjien on luontevaa rakentaa teoksensa itse. Myös ulkopuolisen tuottaja käyttäminen sirkusammattilaisproduktioissa on vielä melko harvinaista. (Åstrand 2010, 13 - 14)

Sirkusammattilaiselta vaadittava osaaminen vaihtelee eri sektoreilla. Perusvaatimuksena on pitkälle hiottu sirkustekninen osaaminen ja esiintymistaito. Kiertävässä sirkuksessa ja yksittäisillä keikoilla tarvitaan toimivaa sirkusnumeroa. Keikkailu vaatii jatkuvaa panostusta markkinointiin, koska työtilaisuudet ovat lyhyitä ja kiertävässä sirkuksessa on osattava sopeutua normaalista poikkeavaan arkeen ja mahdollisiin lisätöihin esityspaikan vaihtuessa. Nykysirkusproduktioissa ja teattereissa sirkustaiteilijalta vaaditaan sirkusteknisten taitojen lisäksi kykyä toimia osana työryhmää, esiintyä erilaisissa rooleissa ja kenties kykyä

luoda oma sirkusnumero uudelleen toisessa tyylilajissa. Teknisen taituruuden lisäksi vaaditaan luovuutta, muuntautumiskykyä ja monialaisuutta, kuten tanssitaitoa ja oman sirkuslajin lisäksi muiden sirkustekniikoiden hallintaa. (Åstrand 2010, 14)

Sirkustaiteen tulevaisuus haastateltavien silmin

Sirkustaiteen alan toimintaympäristö

Sirkusalan asiantuntija näkee sirkustaiteen toimintaympäristöön vaikuttavana tekijänä valtion kulttuuribudjetin muutokset tulevaisuudessa. Vaikea taloudellinen tilanne on kaikkien tiedossa, mutta sirkusryhmien toiminta-avustukset ovat nykyiselläänkin pieniä ja rahoituksen leikkaukset karsisivat heikoimmilla olevat ryhmät pois kentältä. Toisena toimintaympäristöön vaikuttavana tekijänä haastateltava toivoo sirkustaiteen yliopisto-opetuksen aloittamista, jolloin nykyään ulkomaille jatko-opiskelemaan suuntaavat voisivat jäädä kotimaahansa opiskelemaan ja työskentelemään. Haastateltava uskoo, että ammattilaisia virtaa kentälle tulevaisuudessakin: lasten ja nuorten kiinnostus sirkukseen säilynee tulevaisuudessa ja osa harrastajista haluaa sirkuksesta itselleen ammatin. Toisaalta koulutuksen kautta kentälle tulee jo nyt vuosittain lisää ammattilaisia ja rahoituksen kasvu ainakin seuraavan 5 - 10 vuoden aikana on epävarmaa, ”että mikä se yhtälö näille sitten on”. Lapsi- ja nuorisosirkustoiminta työllistää sirkustaiteilijoita opetustehtäviin jatkossakin.

Haastateltava kaipaa myös panostusta ryhmien kiertuetoiminnan kehittämiseen sekä kotimaassa että ulkomailla. Suomalaiset sirkusryhmät kiertävät jo nyt paljon ulkomailla ja opetus- ja kulttuuriministeriön kautta on mahdollista saada avustusta ulkomaille suuntautuvaan kiertuetoimintaan. Haastateltava näkee, että yksittäisten avustusmomenttien korvaaminen ohjelmalla tai jollakin muulla jatkuvammalla mallilla parantaisi taiteilijoiden toimintaedellytyksiä kansainvälisesti. Ammattiteattereiden kotimaan kiertuetoimintaa on pyritty kehittämään viime vuosina erityisesti ESR-rahoitteisessa Tekijä-hankkeessa, mutta haastateltava kaipaa voimakkaampia toimia. ”Vapaan kentän toimijat kiersivät paljon enemmän vielä kymmenen vuotta sitten esimerkiksi kouluissa ja päiväkodeissa, niiltä on kaikki tällainen rahoitus loppunut. Kouluillahan ei ole varaa viedä lapsia mihinkään, ei ole varaa ottaa vastaan esiintyjä, niin kuin ei päiväkodeillakaan.” Sirkuksella ei ole omia kiinteitä taloja, joten pääsy teatteritaloihin kiinnostaa. Toisaalta haastateltava näkee taloissa tarvetta asennemuutokseen: ”Tietyllä tavalla mä ymmärrän sen problematiikan kauhean hyvin, että pitäisi löytyä sitoutuneisuus isoista teatteritaloista. Tuleeko se sitten valtio-ohjatusti, vai tuleeko se tiettyjen pakotteiden kautta.” Haastateltava on seurannut mielenkiinnolla VOS-rahoituksen laatukriteereistä käytävää keskustelua, samoin kuin Tanssin talon toiminnan kehittämistä,

erityisesti kiertuekoordinaation kehittämissuunnitelmia. ”Mä näen, että on tullut muutoksen aika, mutta muutos voi viedä kymmenen vuotta. Kymmenen vuoden kuluttua meillä voi olla ihan erinäköistä tämä kotimaan kiertuetoiminta.”

Ryhmän johtajana toimiva sirkustaiteilija näkee, että kansainvälistyminen jatkuu monella tasolla myös tulevaisuudessa. Taiteellisen osaamisen vienti kuvaa haastateltavan mukaan kulttuuri/esitysviennin sijaan paremmin sitä mihin kehitys lähivuosina menee. Sirkusammattilaiset ja -harrastajat seuraavat foorumeita netissä tai vaihtavat videoita. Suomessa on muutama tapahtuma vuodessa, joihin tulee ulkomaisia vieraita ja suomalaiset menevät paljon ulkomaille vierailulle. Ammattilaiset vaihtavat kokemuksia, tietoa ja verkostoituvat epämuodollisella tavalla. ”Se, että nähdään oma toimintaympäristö laajempina kuin Suomi tai Pohjoismaat, on juurtunut aika syvälle sirkuksessa.” Toisena muutoksena haastateltava näkee toiminnan ammattimaistumisen: alalle valmistuu jatkuvasti uusia ihmisiä, jolloin kilpailu kovenee ja osaamiseen täytyy kiinnittää entistä enemmän huomiota ja toisaalta rakenteita kehittäviä toimijoita tulee kentälle lisää. Koulutukselliset avaukset voisivat jatkuvan kansainvälistymisen ja ammattimaistumisen lisäksi vahvistaa taiteellista perustaa ja uskottavuutta ja sitä kautta perusrahoitusta. Sirkustaiteilijakoulutuksen aloittamiseen yliopistossa haastateltava ei usko tarkasteltavalla aikajänteellä, sen sijaan hän näkee olemassa olevassa koulutusrakenteessa kehitystarpeita.

Valtio on rahoittanut mm. Circo-sirkuskeskuksen perustamista ja lisännyt taiteilija-apurahoja sirkustaiteilijoille ja haastateltava uskoo perusrahoituksen jatkossakin kasvavan. Lisäksi taidelaitosrakenteen avautuminen voisi tuoda lisää resursseja sirkukselle: ”Esimerkiksi kun näyttelijöitä jää eläkkeelle, niin en usko, että jokaista avautuvaa vakanssia tullaan täyttämään näyttelijällä, vaan resursseja tullaan käyttämään muunlaisen ohjelmiston pyörittämiseen.” Sen sijaan kunnilta haastateltava ei odota lisärahoitusta kulttuurille, lipputulot eivät kasva eivätkä kulttuuritoimijoiden mahdollisuudet saada sponsorirahoitusta ole Suomessa suuret: ”kyllä se julkisen rahoituksen merkitys on jatkossakin suuri”. Uusia malleja toiminnan rahoittamiseksi on toki kehitteillä; esimerkiksi sosiaalista sirkusta voisi tuotteistaa siten, että toiminnasta maksaisi palvelun saajan sijaan sen lahjoittava yritys. Myös kansainvälisestä toiminnasta on odotettavissa tuloja tulevaisuudessa.

Toisen haastatellun **sirkustaiteilijan** mukaan lasten ja nuorten kiinnostus sirkusharrastusta kohtaan jatkuu vahvana tulevaisuudessa. Kouluja tulee enemmän, harrastaminen ammattimaistuu ja kentälle tulee myös lisää ammattilaisia. Aikajänteen kuluessa nykyiset, aktiiviuraansa tekevät sirkustaiteilijat alkavat siirtyä muihin tehtäviin ja harrastajamäärien kasvu takaa töitä opettajille. Haastateltavan mukaan opettajakoulutuksen järjestämistä täydennyskoulutuksena tulisikin harkita tulevaisuudessa. Sirkusharrastuksen kasvun myötä yleisöpohjakin kasvaa ja ryhmät voivat saada lisää rahaa lipputulosta. Sirkus on saanut lisää julkista rahoitusta viime vuosina, mutta summat ovat yhä pieniä. Julkisen rahoituksen

kasvuun haastateltava suhtautuu skeptisesti: ”Nuoria ja kulttuuria suositaan juhlapuheissa, mutta entä käytännössä?” Pienten ja uusien toimijoiden asemaa voisi parantaa kohdeapurahojen osuutta kasvattamalla. Haastateltavan mukaan myös Circolla voisi olla enemmän rahaa pyörittää residenssitoimintaa palkallisena kohti esitystä. Haastateltava uskoo, että korkeamman asteen (yliopisto) koulutus aloitetaan tulevaisuudessa. Nykyisessä koulutusjärjestelmässä on myös hänen mielestään muutostarpeita.

Haastateltavat eivät näe rakenteellisista ja taloudellisista syistä johtuen sirkustaiteilijoiden työkentässä kovin suuria muutoksia tulevaisuudessa. Ryhmän johtajana toimiva sirkustaiteilija ei usko Suomeen syntyvän ruotsalaisen Cirkus Cirkörin kaltaista laajoja yleisöjoukkoja puhuttelevia tekijöitä, ”siellä [Ruotsissa] taiteilija ja sirkusryhmä voi työllistyä työllään, esityspalkkioilla ja lipputuloilla pitkän aikaa”. Suomalaisilla toimijoilla ei ole halua tehdä laajasti suomalaista yleisöä puhuttelevaa sirkustaidetta eikä Suomessa ole samanlaista kulttuuria, että käydään katsomassa esityksiä. Myös taidemuoto asettaa haastateltavan mukaan rajoituksia: ”erona teatteriin ja tanssiin, työtä pitää tehdä ajallisesti ja määrällisesti paljon ja siinä on hyvin vähän hetkiä, joista joillakin on motiivia maksaa rahaa, jos ei katsota työskentelyapurahoja”. Sirkusalan asiantuntija näkee työkentän sirpaleisuuden johtuvan rahoitusrakenteesta ja sirpaleisuuden poistuvan, mikäli sirkusryhmiä pääsee teatteri- ja orkesterilain piiriin tai jos nykyistä rahoitusta kehitetään jatkuvampaan ja vakaampaan suuntaan. ”Toimijakentästä käsin ei voida näitä asioita muuttaa, on toimittava niillä ehdoilla mitä on asetettu.” Haastatellun sirkustaiteilijan mukaan suurien ryhmien ja sirkuskoulujen määrä kasvaa tulevaisuudessa, mikä takaa nykyistä useammalle vakituisehman työpaikan ja toisille mahdollisuuden keskittyä opettamiseen. Toisaalta kentälle tulee koko ajan lisää ihmisiä, eri sirkuslajien harrastajamäärien kasvaessa ja harrastajien jatkaessa ammattilaisiksi eri alojen ammattilaisten määrä lisääntyy ja yhteistyö teatterin, tanssin ja musiikin toimijoiden kanssa lisää moninaisuutta entisestään. Näin ollen myös pienten toimijoiden ja freelancereiden määrä kasvaa.

Sirkustaiteen alan osaaminen

Haastateltavien vastausten perusteella kaikille yhteistä perusosaamista ovat tekninen taitavuus ja esiintymistaito. Tekninen taitavuus on vietävä sille tasolle, että se on uniikkia. ”Pitää olla teknisesti huipputaitava, mutta pitää olla myös jokin taiteellinen kvaliteetti, lavakarisma tai kontakti yleisön kanssa.” (Sirkusalan asiantuntija) Nykysirkusryhmään työllistyvälle tärkeää on sirkustaidollisen osaamisen lisäksi muuntautumiskyky, moniosaaminen sekä taiteilijaidentiteetin muodostaminen. (Ryhmän johtajana toimiva sirkustaiteilija) Haastateltavat eivät nähneet muutoksia perusosaamiseen tulevaisuudessa, sen sijaan yhden haastateltavan mukaan suomalaisista kouluista kentälle tulevien vastavalmistuneiden tämänhetkisessä taiteellisessa osaamisessa on parantamisen varaa.

Haastateltavien mukaan osaamisen erikoistumisen ja moniosaamisen tarve riippuu sirkuslajista. Monesti lajit ovat niin vaativia, että erikoistumista tarvitaan.” Moni taiteilija osaa paria-kolmea lajia, mutta ne ovat aina rinnakkais- tai sisaruslajeja. Voi olla päävälineenä vaikka köysi ja voi olla hyvä lattia-akrobaatti, mutta se akrobatia on siinä osaamisalue ja onko se sitten vertikaalisesti tai horisontaalisesti, niin nekin tukevat toisiaan.” (Sirkusalan asiantuntija) Joidenkin lajien sisällä täytyy olla moniosaaja: ”Jonglöörin pitää tavallaan olla tosi monipuolinen: siellä on keilaa, palloja, renkaita, keppejä ja niin edelleen. Siinä lajissa on paljon kaikkea erilaista. Vaikka erikoistuisi jonglööriksi eikä akrobaatiksi, niin sen oman jutun sisällä tarvitsee olla laaja-alainen.... Yleensä jonglöörit ja pellet ovat sellaisia, jotka osaavat ja laajentavat osaamistaan muille alueille, sitten on muita lajeja joissa on enemmän erikoistumista omaan lajiin.” (Sirkustaiteilija) Sirkusopettajalta vaaditaan haastateltavan mukaan sirkustaiteilijaa laajempaa lajiosaamista. Nykysirkusryhmään työllistyäkseen sirkustaiteilijalla sen sijaan täytyy olla moniosaamista. Moniosaamisella haastateltava tarkoittaa yhtä kapeaa aluetta laajempaa sirkusosaamista tai sirkuksen ohella muiden esittävien taiteiden osaamista. ”Uudessa tai nykysirkuksessa sitä omaa osaamista pitää pystyä soveltamaan erilaisiin teemoihin tai fyysisiin toimintaympäristöihin. Siellä ei ehkä olekaan trapetsi vaan joku muu missä kiivetään. Se vaatii muuntautumiskykyä ja taiteilijaidentiteettiä, että pystyy heittäytymään luovaan prosessiin sen oman osaamisen kanssa.” (Ryhmän johtajana toimiva sirkustaiteilija) Moniosaamisen vaade tulee myös käytettävissä olevista resursseista, jolloin esiintyjien täytyy venyä monenlaiseen tekemiseen, sekä viime kädessä taiteellisen suunnittelijan mieltymyksestä monipuoliseen tekemiseen.

Nykysirkusryhmään työllistymisen kannalta taiteellinen ja siihen liittyvä osaaminen on ryhmän johtajana toimivan sirkustaiteilijan mukaan kaikista tärkeintä. Muuta ammatillista osaamista kentällä työskentelevillä on vaihtelevasti: ”Mä olen saanut esimerkiksi postissa verokortin läpiniitattuna ja postimerkki päälle liimattuna ilman kirjekuorta. ...Mutta hänen työllistymisensä sen jälkeen uudestaan ei jäänyt kiinni siitä, ettei hän osannut käyttää kirjekuorta.” Haastateltava toivoo, että myös muuhun kuin taiteelliseen ja siihen liittyvään ammatilliseen osaamiseen kiinnitettäisiin huomiota; toisaalta kentällä toimijoiden määrän lisääntyminen ja sitä kautta koventunut kilpailu pakottavat ihmiset jatkossa kehittämään myös tätä puolta osaamisestaan. ”Tämä on erikoisala ja vähän erikoistyypeille, että pitää olla pitkä pinna puolin ja toisin.” Itsensä työllistävän artistin kohdalla tuotannollinen ja yrittäjäosaaminen nousevat tärkeiksi osaamisalueiksi. Tuotannollisella osaamisella tarkoitetaan esitysten tuottamiseen liittyvää osaamista. ”Taiteilija-tuottajuus on tyyppillistä, mutta hirveän vaikea yhtälö: kaikki taiteilijat kärsivät siitä, jos joutuvat olemaan myös tuottajana.” (Sirkusalan asiantuntija) Tulevaisuudessa haastateltavat toivovat taiteellisen ja tuotannollisen osaamisen eriytyvän toisistaan: ”Tuotannollinen puoli olisi sen alan ammattilaisilla ja taiteilijat saisivat keskittyä tekemään taiteellista työtä”. (Sirkustaiteilija) Yrittäjäosaamisella haastateltava tarkoittaa asennetta ja ajattelutapaa: ”Vapaan kentän freelance-toimija on kuin yrittäjä. Eli jos perustaa ryhmän, täytyy ajatella ikään kuin olisi oma toiminimi tai pieni osakeyhtiö.” (Sirkusalan asiantuntija)

Ammattinimikkeet ja osaamisen soveltaminen muilla aloilla

Haastateltavat näkivät, että sirkustaiteen kentälle voisi tulla uusia ammattinimikkeitä kentän laajenemisen ja rakenteiden lisääntymisen kautta. Uusia ammattinimikkeitä sirkustaiteessa ovat olleet tuottaja, sirkusmanageri ja sirkusohjaaja. Tulevaisuudessa hallinnolliset ja tuotannolliset nimikkeet, kuten tiedottaja, tuotantopäällikkö, toiminnanjohtaja, kiertuekoordinaattori ja promoottori sekä sirkustaiteen soveltavaan käyttöön liittyvät nimikkeet tulevat lisääntymään. Kadonneita tehtäviä tai osaamista ei haastateltaville tullut mieleen yhtään nykysirkuksen puolelta, ”perinteisen sirkuksen puolella voi olla jotakin”.

Sirkuksen alan ammatillista osaamista voi haastateltavien mukaan käyttää muilla aloilla. Haastateltavat mainitsivat tanssitaiteen haastateltavien tavoin sirkuksen lähialoja (sirkustaiteilijat tanssiteoksissa ja näytelmissä), sekä sirkuksen soveltavan toiminnan, johon luettiin mm. sosiaalitoimen kanssa tehty yhteistyö, hyvinvointipalvelut ja yrityksille suunnatut palvelut. Samoin kun teatterin ja tanssitaiteen kohdalla, kysymys ammatillisen osaamisen käytöstä muilla aloilla herätti yhdessä sirkustaiteen haastateltavassa vastustusta: ”Nyt on niin muodikasta se, että kaiken pitää olla hyödyllistä. Taidetta pitäisi saada tehdä sen itsensä takia. Siitä voi olla hyötyä, mutta taiteen tekemistä ei tarvitsisi perustella sen hyödyillä.” (Sirkustaiteilija)

Yhteenveto

Toimintaympäristö: julkisen rahoituksen mahdolliset muutokset, ammatillisen koulutuksen rakenteen muutokset, toiminta ammattimaistuu, kentän rakennemuutokset (VOS-teattereiden asema), kansainvälistyminen jatkuu, osana sitä kulttuurivienti, lasten ja nuorten kiinnostus sirkusharrastukseen jatkuu, kiertuetoiminnan kehittäminen kotimaassa ja kuinka se ratkaistaan.

Keskeiset osaamiset: tekninen taito, taiteellinen osaaminen, tuottajuustaidot, sosiaaliset taidot.

Muutokset: Kehitystarpeita osaamisissa teknistä taitoa lukuun ottamatta.

Taiteellinen / muu osaaminen: Itseen ja mahdollisesti muita työllistävällä oman lajin osaamisen rinnalla yhtä tärkeää on tuottajuus/ yrittäjyysosaaminen. Tulevaisuudessa tehtävät voisivat eriytyä. Ryhmään työllistyvällä taiteellinen osaaminen (edellyttää taitoa) on tärkein, mutta kilpailun kiristytessä muun

ammattillisen ja sosiaaliseen/ryhmässä toimimisen osaamisen vaatimukset kasvavat.

Erikoistuminen / yleisosaaminen: Erikoistuminen tiettyyn lajiin, lajin sisällä voi olla monipuolista osaamista tai sitten voi hallita lajin sisarlajeja. Moniosaaminen kykynä soveltaa osaamistaan eri teemoissa ja ympäristöissä. Laaja osaaminen (esim. muiden esittävien taiteiden osaamista) helpottaa työllistymistä.

Uudet ammattinimikkeet: kentän laajenemisen ja rakenteiden lisääntymisen kautta hallinnon, tuotannon ja soveltavan toiminnan alueille.

Osaamisen soveltaminen: laajasti muilla (esittävän) taiteen aloilla, sote-hankkeet sekä työhyvinvointi ym. palvelut yrityksille. Tulee kasvamaan.

6.4 Työseminaarin tuloksia

Työseminaarissa pienryhmätyöskentelyn pohjalta esitettiin samansuuntaisia näkemyksiä kuin mitä haastatteluissa oli tullut esiin. Uusia näkökulmia avattiin mm. teknologisen kehityksen vaikutuksesta taiteen jakeluun, yhtenä esimerkkinä esitysten striimaus. Striimauksessa katsoja seuraa esitystä internetin välityksellä. Hän voi vain seurata esitystä tai kommunikoida esityksen kanssa tai sitten useat esitykset voivat kommunikoida keskenään. Tällaisia esityksiä on jo ollut ja niiden arvioitiin tulevaisuudessa lisääntyvän. Striimauksen nähtiin myös mahdollistavan kansainvälistymisen siten, että globaali ja lokaali risteytyvät. Teknologinen kehitys lisää tulevaisuudessa mahdollisuuksia taiteen tekemiselle ja kokemiselle. Raja taiteen tekijän ja kokijan välillä hämärtyy, kokija on itse osa tekemistä. Myös uusia ammatteja syntyy tältä pohjalta..

Toisena uutena näkökulmana kansainväliseen toimintaan oli kulttuurimatkailun näkökulma: se on nostettu esiin tulevaisuuden alana, vaikka kulttuurin ja matkailun yhdistämisellä on pitkät perinteet. Myös ”kotikansainvälistyminen” aiheuttaa muutoksia toimintaympäristöön: ulkomaisten turistien lisäksi maahanmuutto ja monikulttuuristuminen tuovat uusia vaikutteita ja erilaisia yleisöjä. Meneillään oleva taiteenalojen koulutusten lakkauttaminen maakunnista taas vaikeuttaa tulevaisuudessa ammattilaisten saatavuutta maakunnissa avautuviin työtehtäviin. Esimerkkinä tästä nostettiin esiin teatteri-ilmaisun ohjaajien koulutuksen alasajo, samaan aikaan kun teatterin soveltavaa toimintaa pyritään integroimaan sosiaali- ja terveysalalle.

Erään ryhmän arvion mukaan taloudellisten arvojen korostumisen johdosta vuonna 2030 taiteilijoita on vähemmän ja he tulevat kapeammasta sosiaalisesta taustasta. Rahoitus on tässä keskeinen kysymys ja taiteilijoiden koulutuksen maksavat vanhemmat.

Osaamistarpeita käsiteltäessä työryhmissä oltiin hieman eri linjoilla erikoistumisen ja moniosaamisen suhteen: nähtiin, että molempia tarvitaan, mutta myös erikoistumisella pärjää. Substanssiosaamisen ohella tärkeinä osaamisalueina nähtiin tuotannollinen osaaminen, oppimisen taidot, verkostojen ja sosiaalisten taitojen osaaminen.

7. Yhteenveto ja pohdintaa

Teatteri, tanssitaide ja sirkustaide ovat kaikki esittäviä taiteita, mutta niiden kentät eroavat rakenteellisesti toisistaan. Teatterin kenttä on Suomessa vanhin ja vakiintunein: koko maan kattava teatteritalojen verkosto tarjoaa työpaikkoja (vuonna 2011 kaikki ammattiryhmät mukaan lukien parille tuhannelle⁹) teatterialan ammattilaisille, samoin vapaan kentän ryhmät työllistävät taiteilijoita, esitystekniikan osaajia ja tuotannosta ja hallinnosta vastaavia ammattilaisia. Määräaikaisten työsuhteiden yleistyminen yhdistettynä vapaalla kentällä tyypilliseen produktiokohtaiseen työskentelyyn on lisännyt freelancer-tyyppistä työskentelyä myös teatterin kentällä. Tanssitaiteen ammattilaiskenttä on Kansallisoopperan balettia lukuun ottamatta syntynyt vasta 1970-luvulta lähtien eikä kentälle ole muodostunut teatterin kaltaista instituutioiden verkkoa, vaikka tanssilla onkin omat VOS-tanssiteatterinsa ja aluekeskusverkosto. Valtaosa tanssitaiteen ammattilaisista toimii freelancer-tyyppisissä työsuhteissa työllistyen erilaisiin produktioihin tai työllistäen itse itsensä. Vakituksia työpaikkoja tanssitaiteilijoille on VOS-tanssiteattereiden lisäksi tanssioppilaitoksissa opettajina. Sirkustaiteen ammattilaiskenttä on edellisiin verrattuna nuorin ja pienin eikä kentällä ole VOS-teattereita tai niihin verrattavissa olevia taiteellisen työn työnantajia. Myös sirkustaiteessa työ painottuu freelancer-tyyppiseen itsensä työllistämiseen tai produktioissa työllistymiseen. Tanssitaiteilijoiden tavoin sirkustaiteilijat työllistyvät taiteellisen työnsä ohella opetustehtäviin.

Teatterin taiteenalalta haastatellut VOS-teatterin johtaja ja vapaan kentän asiantuntija näkevät teatterin monimuotoistuneen. Teatterit myös erikoistuvat ohjelmistoltaan ja/tai toiminnaltaan. Monimuotoistuminen jatkuu tulevaisuudessa vapaalla kentällä ja toiminnaltaan erikoistuneet teatterit kilpailevat keskenään yleisöistä. Kilpailussa pärjätäkseen ne joutuvat kiinnittämään huomiota liiketoimintaosaamiseensa ja organisaationsa kehittämiseen. Toiminnan erikoistumisen ja soveltavan toiminnan lisääntymisen myötä yleistyy myös esitysten räätälöinti kohderyhmän mukaan. VOS-teattereissa

---

⁹ Teatteritilastot 2011, 62

ohjelmisto voisi monipuolistua siten, että perinteisen draaman rinnalla nähtäisiin enemmän poikkitieteellisesti, poikkitaiteellisesti ja uusyhteisöllisesti rakentuvia esityksiä. Erikoistumalla ohjelmistoltaan ja toiminnaltaan ne palvelisivat paremmin oman ympäristönsä ihmisiä. Haastattelun teknisen johtajan mukaan näyttämötekniikan työskentelyyn vaikuttavat välittömimmin esityksissä käytettävän tekniikan, erityisesti kuva-, ääni- ja valotekniikan kehittyminen sekä taiteellisen toiminnan käytänteiden muutokset, kuten prosessityöskentelyyn mukautuminen. Myös kansainväliset vaikutteet ja pyrkimys kansainvälistä tasoa oleviin esityksiin sekä lisääntyvä yhteistyö muiden teattereiden, esittävän taiteen ryhmien ja tuotantoyhtiöiden kanssa haastavat jatkossa osaamista ja perinteisiä toimintatapoja.

Kukaan haastatelluista ei arvioinut vakituisten työsuhteiden lisääntyvän tulevaisuudessa. Tekninen johtaja näki freelancer-tyyppisen työn laajenevan taiteelliselta puolelta tekniselle puolelle. VOS-teatterin johtaja näkee teatterin orientaationa, asiantuntijuutena, jota sovelletaan eri konteksteissa. Osaamistarve määrittyy viime kädessä produktiokohtaisesti, joka tarkoittaisi teatterialan ammattilaiselle nykyistä laveampaa työnkuvaa, mutta myös moniosaamista työryhmän ominaisuutena. Tällaisen kehityksen myötä nykyiset ammattinimikkeet taiteellisella ja teknisellä puolella vähenisivät. Vapaalla kentällä toimiva taiteilija tarvitsee jo nykyisellään taiteellisen osaamisen lisäksi monipuolista osaamista esimerkiksi markkinoinnista ja tuotannosta. Vapaan kentän asiantuntijan mukaan tämä kehitys voi vahvistua tulevaisuudessa, mutta mielekkäämpänä kehityssuuntana hän näkee moniosaamisen yhteisön ominaisuutena. Yhteisöjen erikoistuminen johtaa työtehtävien ja osaamisen erikoitumiseen. Uusia ammattinimikkeitä voisi syntyä välittävän portaan kehityksessä. Tekninen johtaja uskoo näyttämötekniikan puolella tapahtuvan osaamisen erikoistumista ja vaadittavan osaamisen taso nousee. Uusia ammattinimikkeitä voi syntyä jos joitakin tehtäviä yhdistetään. VOS-teatterin johtaja arvioi, että teatterin asiantuntemusta voisi soveltaa jatkossa enemmän suunnittelussa ja päätöksenteossa, mutta kaipaa rajanvetoa taiteen ja taiteen soveltavan käytön välille. Vapaan kentän asiantuntija näkee soveltavan teatterin alan kasvavan tulevaisuudessa, mutta rahoituksen puute muodostaa uhkan sen kehitykselle.

Tanssitaiteen alalta haastateltujen mukaan alan monimuotoistumiskehitys jatkuu ja toimijoita ja toimintaa tulee olemaan enemmän tulevaisuudessa. Alan toiminnan todetaan olevan hyvin paljon julkisista avustuksista riippuvainen, mutta rahoituksen ei kukaan nähnyt varsinaisesti kasvavan eikä rahoitusrakenteen muuttuvan: uusia rahoitusmahdollisuuksia nähdään lähinnä siinä tapauksessa, että Taiteen edistämiskeskus säättää taiteenalojen välistä rahoitusta ja välillisesti VOS-teattereiden toiminnan muutosten myötä avautuvien resurssien kautta. Informaatioteknologian kehitys on edesauttanut tanssitaiteilijoiden keskinäistä verkottumista ja internetin ja sosiaalisen median kautta vaikutteet ja tieto leviävät nopeasti. Verkottumisen ja verkostoissa työskentelyn arvioidaan yleistyvät nuoren tanssijasukupolven siirtäessä työskentelytapaa kentälle. Tanssitaiteen kenttä on ollut jo pitkään kansainvälinen ja kansainvälisen toiminnan odotetaan jatkuvan vilkkaana myös tulevaisuudessa. Internet

näyttäisi olevan yksi kansainvälistymisen lisäkanava residenssien, yhteistyöprojektien ja esitysvierailujen rinnalla.

Haastateltavat eivät näe tanssitaiteilijoiden työmarkkina-asemassa muutoksia vaan tanssitaiteilijoiden työsuhteet ovat jatkossakin freelancer-tyyppisiä. Tanssialan asiantuntija ei usko esitystoiminnan kasvavan. Esitystoiminnan sijaan muussa tanssilähtöisessä toiminnassa arvioidaan olevan kasvun mahdollisuuksia, tosin yksi haastatelluista suhtautuu siihen myös varauksellisesti. Tanssijan keskeisiksi osaamisiksi nähtiin vahva tekniikka, taiteellinen osaaminen, monipuolisuus, kehotietoisuus ja kehonhuolto, äänenkäyttö, kivun ja epämukavuuden sietokyky, ymmärrys tuotanto-olosuhteista ja kentän toiminnasta, koreografian osalta taiteen ja tuotannon moniosaaminen. Alan keskeisissä osaamistarpeissa ei nähty muutoksia tulevaisuudessa, sen sijaan nykyisissä osaamisissa paikallistettiin parantamisen varaa. Sekä moniosaamista että erikoistunutta osaamista tarvitaan tulevaisuudessa. Tanssitaiteen alalle ei nähdä syntyvän uusia nimikkeitä, sen sijaan nykyisten ammattinimikkeiden alla tapahtuva toiminta on jo nyt monipuolistunut. Tanssitaiteen osaamiselle nähtiin käyttöä tanssitaiteen lähialoilla, mutta jatkossa myös laajemmin suunnittelua ja koordinoitua edellyttävissä tehtävissä.

Sirkustaiteen kenttä on pieni, mutta kasvaa. Sirkus harrastuksena kiinnostaa lapsia ja nuoria ja Suomeen onkin muodostunut 1980-luvulta lähtien laaja sirkuskoulujen verkosto. Sirkustaiteen kansainvälinen toiminta on ollut vilkasta. Sekä sirkusharrastuksen suosion että aktiivisen kansainvälisen toiminnan arvioidaan jatkuvan myös tulevaisuudessa. Sirkusalan asiantuntija arvioi myös kotimaan kiertuetoiminnan kehittyvän tulevaisuudessa. Sirkusalan julkisen rahoituksen kasvuun tulevaisuudessa uskoo yksi haastateltavista, kahden ollessa skeptisempiä rahoituksen lisäämisen suhteen. Sirkusalan rahoitus voi vahvistua kansainvälisen toiminnan tuottojen ja mahdollisesti yleisöpohjan laajenemisen myötä lipputulojen kasvaessa. Kaikkien haastateltavien vastauksissa nousivat esiin myös muutostarpeet sirkusalan ammatillisen koulutuksen laadun ja koulutusjärjestelmän suhteen, mutta niihin ei tämän selvityksen puitteissa paneuduta fokuksen ollessa alojen keskinäisessä vertailussa ja rajapinnoissa. Sirkusalan ammatillista koulutusta ja sen kehittämistarpeita käsitellään laajasti Riikka Åstrandin (2010) selvityksessä.

Haastateltavat eivät näe sirkustaiteilijoiden työkentässä kovin suuria muutoksia vaan sirkustaiteilijat työllistyvät tulevaisuudessakin produktiokohtaisesti tai työllistyvät itse itsensä. Vakituksia työpaikkoja syntyy todennäköisimmin sirkusopettajille. Sirkustaiteilijan keskeisinä osaamisina pidettiin teknistä taitoa, taiteellista osaamista, tuottajuustaitoja ja sosiaalisia taitoja. Alan keskeisten osaamistarpeiden ei juuri nähty tulevaisuudessa muuttuvan, vaikka toiminnan ammattimaistumisen myötä vaadittavan osaamisen taso nousee. Nykyisessä osaamisessa paikannettiin parantamisen varaa sirkustaidon osaamista lukuun ottamatta. Erikoistumisen ja moniosaamisen tarve riippuu sirkuslajista: monesti lajit ovat niin vaativia, että erikoistuminen on välttämätöntä. Moniosaamista taas voidaan edellyttää nyky sirkusryhmään työllistyvältä

sekä tuotanto-osaamisen muodossa itsensä työllistävältä. Haastateltavat arvioivat uusia ammattinimikkeitä syntyvän kentän laajenemisen ja rakenteiden lisääntymisen kautta hallinnon, tuotannon ja soveltavan toiminnan alueille. Sirkuksen ammatillista osaamista voidaan haastateltavien mukaan käyttää sirkustaiteen lähialoilla tanssitaiteessa ja teatterissa sekä sirkusta soveltavassa toiminnassa.

Selvityksen aineistosta piirtyvät esiin eri kehitysvaiheissa olevat teatterin, tanssitaiteen ja sirkustaiteen kentät. Teatterin kenttä on vanhin ja rakenteiltaan vakiintunein. Sen vakiintuneisiin rakenteisiin kohdistuu muospaineita. Vaikka haastateltavat eivät uskokaan suuriin rakenteellisiin muutoksiin, kuva monimuotoistuvasta ja ulospäin avautuvasta teatterista on dynamisempi kuin esimerkiksi Klerot I -hankkeessa esitetty teatterin tulevaisuuskuva. Tanssitaiteessa koettiin toiminnan laajenemisen aika 1990- ja 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Klerot I-hankkeessa ennakoitiin tulevaisuudessa tanssin kentällä kasvun sijaan tapahtuvan tasapainottumista ja institutionalisoitumista. Haastattelujen perusteella tanssin kentällä kasvu on eräällä tavalla taittunutkin: toimijoita on rakenteisiin, rahoitukseen ja sitä kautta työtilaisuuksiin nähden paljon, tanssialan asiantuntijan mukaan ”tällä toimintarakenteella ja näillä resursseilla on saavutettu lakipiste”. Sirkustaiteen alalta haastatellut taas näkivät alan rakenteellisista ja resurssiongelmista huolimatta pääosin laajenevan toiminnaltaan ja rakenteiltaan. Osaamisen suhteen toimintaympäristö nähtiin usein ongelmallisena: ympäristö joko estää olemassa olevan monipuolisen osaamisen soveltamista tai sen hankkimista tai asettaa osaamiselle tavoitteita, joita on mahdotonta saavuttaa. Tätä ajattelutapaa kuvastaa useamman haastateltavan osaamistarpeiden muutoksesta kysyttäessä lausuma ”Muutos on jo tapahtunut”. Kaksi teatterin haastateltavaa piti uusien osaamisten sijaan merkittävämpänä toimintaympäristön muutosta.

Haastatteluissa esitetyt näkemykset moniosaamisesta ja erikoistumisesta eivät jäsenny yksiselitteisesti. Haasteltavien voidaan katsoa viittaavan moniosaamiseen ainakin kolmessa eri merkityksessä: **1. Työn järjestymiseen liittyvät merkitykset.** Verrattuna esimerkiksi kuvataiteeseen tai kirjallisuuteen, esittävien taiteiden työ järjestyy eri tavoin: kuvataiteilija tai kirjailija työskentelee usein yksin kun taas esittävien taiteiden konventioihin kuuluu työryhmämuotoinen työ. Taideteoksen tuottamiseen on olemassa eri tehtäviä ja yksittäiset ihmiset voivat toimia produktiossa eri tehtävissä. Se voi olla haluttu työskentelymuoto, ammatillisten rajojen rikkomista ja toisin tekemistä, mutta myös vähäisten resurssien pakottama lopputulos: yhden on tehtävä monen ihmisen työt, koska ei ole varaa palkata jokaista tehtävää kohti yhtä tekijää. **2. Taiteellinen substanssiosaaminen moniosaamisena.** Tätä voi olla esimerkiksi monen eri tanssilajin hallitseminen yhden sijaan tai muiden esittävien taiteiden osaaminen oman taiteenlajin ohella. **3. Työmarkkinarakenteesta johtuva moniosaamisen tarve ts. tarve toimia monessa ammatissa.** Tilanteessa, jossa työsuhteet ovat produktiokohtaisia ja työtilaisuuksia on vähän saatavilla, voi taiteilijan toimeentulo koostua taiteellisen työn ohella esimerkiksi taiteenalan opetustyöstä ja muusta kuin taiteellisesta työstä. Erikoistuminen on tulkittavissa pääasiassa kapea-alaisena erikoisosaamisena, mutta

toisaalta erikoistuminen on moniosaamisen taustalla välttämättömänä, sitä edeltävänä elementtinä: tanssitaide ja sirkustaide fyysistä taitoa vaativina taiteenaloina edellyttävät yksilöltä vuosikausien harjoittelua tämän valitsemassa lajissa. Samoin teatterin ammattilaiselta vaadittava asiantuntijuus täytyy hankkia ensin ennen kuin sitä pystyy soveltamaan. Vaatimukset yhtäaikaisesta erikoisosaamisesta ja toisaalta moniosaamisesta pahimmassa tapauksessa kaikissa edellä mainituissa merkityksissä luovat yksilölle kovia paineita.

Teatterin, tanssitaiteen ja sirkustaiteen rajapinnat löytyvät samankaltaisista toimintaympäristöistä. Eri taiteenalojen osaajat tekevät monitaiteisia produktioita eikä suuntaus näytä heikkenevän tulevaisuudessa. Alojen tulevaisuuskuviissa vakituisten työpaikkojen määrät eivät ainakaan lisäänty, joten yhä useampi työskentelee määräaikaissa tai produktiokohtaisissa työsuhteissa tai työllistää itse itsensä. Jo aikaisemmissa selvityksissä esiin tulleet toimintaympäristön ymmärtäminen, tuotannollinen ja hallinnollinen osaaminen säilyvät tärkeinä osaamisalueina tulevaisuudessakin. Myös toimintaympäristön kansainvälistyminen luo osaamisen tasoon uusia paineita: vaikka taiteellinen toiminta ei tähtäisikään kansainvälisille markkinoille, ihmisten liikkuvat maasta toiseen ja vaikutteet leviävät globaalisti tietoverkoissa. Vaihtoehtona yksilön kuormittamiselle kasvavilla osaamisvaatimuksilla tulivat selvityksessä esiin osaamisen jakaminen verkostoissa ja näkemykset moniosaamisesta yhteisön ominaisuutena. Koulutuksella voitaisiin tukea myös ryhmässä ja verkostoissa toimimisen taitojen osaamisen kehittymistä. Myös täydennyskoulutusratkaisuja voitaisiin kehittää edelleen varsinaisen tutkintoon johtavan koulutuksen rinnalle, kuten Kauppilakin (2012,20) ehdottaa.

Lähteet

Akola, Elisa, Heinonen, Jarna, Kovalainen, Anne, Pukkinen, Tommi & Österberg, Johanna (2007) Yrittäjyyden ja palkkatyön rajapinnalla? Työn ja toimeentulon rakentuminen eri ammateissa 2000-luvun Suomessa. Työpoliittinen tutkimus.

Haltia, Pia-Maria, Ilola, Hanna, Nyyssölä, Niina, Roisko, Hilikka & Sallinen, Sini (2011) Ammatillisen tutkintojärjestelmän kehittäminen. Koordinoiva hanke ja klusteritutkimukset, loppuraportti. Raportit ja selvitykset 2011: 1. Helsinki: Opetushallitus.

Heimonen, Kirsi, Heino, Terhi, Roininen, Samuli, Snellman, Merja, Suorsa-Aarnio, Kaija & Yoken, Tarja (2007) Tanssi ammatiksi? Musiikki-, teatteri- ja tanssialan koulutustoimikunnan tanssijaoston raportti tanssialan tutkintoon johtavasta koulutuksesta. Moniste 3/ 2007. Helsinki: Opetushallitus.

Houni, Pia (2011) Puhetta suomalaisesta teatterityöstä. Julkaisussa Pirttilä, Ilkka & Houni, Pia: Miten sujuu suomalainen teatterityö. Helsinki: Työterveyslaitos.

Kanerva, Anna & Ruusuvirta, Minna (2006) Suomalaisen teatterin tulevaisuus teatterintekijöiden ja kuntien silmin. Yhteenveto teatteriselvityksestä. Cuporen julkaisuja 14. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätö.

Karhunen, Paula & Rensujeff, Kaija (2006) Taidealan koulutus ja työmarkkinat. Ammatillisen koulutuksen määrä ja valmistuneiden sijoittuminen. Tutkimusyksikön julkaisuja N:o 31. Taiteen keskuustoimikunta.

Kauppila, Heli (2012) Musiikki-, teatteri-, tanssi- ja sirkusalan laadulliset ennakointihankkeet. Synteesi 2006 – 2012 tehdyistä ennakointiselvityksistä. Musiikki-, teatteri- ja tanssialan koulutustoimikunta.

Kuukorento, Maaria. Henkilökohtainen tiedonanto 17.4.2013.

Laakkonen, Johanna (toim.)(2009) Tanssissa on tulevaisuus. Tanssin visio ja strategia 2010 - 2020. Helsinki: Taiteen keskuustoimikunta - Valtion tanssitaide-toimikunta.

Lagerström, Samu & Mitchell, Ritva (2005) KLEROT I. Taide- ja kulttuurialojen elinkeinorakenteen muutos ja lähitulevaisuuden osaamistarpeet. Cuporen julkaisuja 9. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätö.

Leroux, Vikki (toim.), Hohtokari, Marit & Uitto, Markku (2011) Todistus taskussa – työelämä vastassa. Puheenvuoro luovan alan opiskelijoiden työllistymisen puolesta. Työ- ja elinkeinoministeriö.

Mikkonen, Janne & Lavikainen, Elina (2012) Rahkeet duuniin. Työllistymisen laatu ammatillisella toisella asteella. Opiskelijajärjestöjen tutkimussäätiö Otus.

Opetushallitus: Tutkintotoimikunnan jäseneksi kaudelle 1.8.2013 – 31.7.2016. Viitattu 26.6.2013. < http://www.oph.fi/download/144765_toimikuntainfo_www.pdf >

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2010) Museoiden, teattereiden ja orkestereiden valtionosuusuudistus 2008 - 2010. Osa II. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:2.

Pascal, J (2009) The Circus Artist Today. Analysis of the Key Competences. The European Federation of Professional Circus Schools.

Pirttilä, Ilkka (2011) Kestääkö työinto? Organisaatiomuutokset ja sukupolvet teatterityössä. Julkaisussa Pirttilä, Ilkka & Houni, Pia: Miten sujuu suomalainen teatterityö. Helsinki: Työterveyslaitos

Pohjannoro, Ulla (2008) Musiikkialan toimintaympäristön muutokset ja osaamistarve, tutkimussuunnitelma. Manner-Suomen ESR-ohjelma, TL 3. Sibelius-akatemia. Viitattu 24.6.2013. < http://www2.siba.fi/toive/userfiles/Tutkimussuunnitelma_102008.pdf >

Ruokolainen, Vilja (2012) Valtionosuusteattereiden talouden ja toiminnan kehitys 1992 - 2010. Cuporen verkkojulkaisuja 13. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätö.

Ruokolainen, Vilja & Oinaala, Anu (2013) Vapaan kentän jäljillä. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätö. Käsikirjoitus.

Saarimaa, Riikka & Mantere, Johanna (2013) Koulutustoimikuntien laadullisen ennakkoinnin selvitysten yhteenveto. Raportit ja selvitykset 2013: 2. Helsinki: Opetushallitus.

Taideohjelmien erityispätevyyspaletti-hanke (2013) Taideohjelmien yliopistollisten erikoistumiskoulutusten yhteisiä suuntaviivoja hahmottelemassa. Taideohjelmien erityispätevyyspaletti -hankkeen loppuraportti.

Taiteen edistämiskeskus: Taiteen edistämiskeskus jakoi lähes puoli miljoonaa euroa sirkusryhmille. Ajankohtaista. Viitattu 17.6.2013. <http://www.taike.fi/fi/web/taike/uutinen/-/news/226332;jsessionid=2EBEF1AD8C3CB8A88F9CE6A005B9BFAE?p_p_auth=C5gkdUkv >

Teatteritilastot 2011 - Finnish Theatre Statistics 2011. Teatterin tiedotuskeskus.

Valtioneuvoston asetus koulutustoimikuntajärjestelmästä 882/2010. <<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20100882> >

Vapaan kentän ammattilaisryhmien toimintaedellytysten parantaminen. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011: 14

Vaulo, Lotta. Henkilökohtainen tiedonanto 8.4.2013.

Åstrand, Riikka (2010) Sirkusalan ammatillinen koulutus ja työelämä. Työpapereita 49. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta, Tutkimusyksikkö.

Liitteet

Liite 1 Haastattelurunko

TEATTERI/TANSSI/ SIRKUSALA

Toimintaympäristö:

Tuleeko teatteri/tanssi/sirkustaiteen toimintaympäristö muuttumaan tulevaisuudessa ja jos tulee niin, miten? Mitkä ovat suurimmat muutokset tulevaisuudessa?

Käsiteltävät teemat:

Rahoitusrakenne, työtilaisuudet, uuden teknologian käyttö, kaupallistuminen/viihteellistyminen, kansainvälistyminen, katsojamäärät/yleisöt

Osaaminen:

Mitkä ovat tällä hetkellä teatteri/tanssi/sirkusalan ammattilaisen keskeisimmät osaamisalueet? Tulevatko ne muuttumaan tulevaisuudessa ja jos kyllä, niin miten?

Mikä tulee olemaan teatteri/tanssi/sirkustaiteilijan taiteellisen osaamisen ja muun ammatillisen toiminnan vaatiman osaamisen suhde?

Mikä on ammatillisen erikoistumisen ja toisaalta yleisosaamisen suhde tulevaisuudessa?

Onko teatteri/tanssi/sirkusalalle syntynyt uusia ammattinimikkeitä tai tehtäviä viime vuosina? Kuinka arvioisit tätä kehitystä tulevaisuudessa vuoden aikana?

Ovatko jotkut tehtävät tai osaamistarpeet vastaavasti kadonneet tai muuttuneet viime vuosina? Kuinka arvioisit tätä kehitystä tulevaisuudessa?

Voidaanko teatteri/tanssi/sirkusalan ammatillista osaamista käyttää muilla aloilla? Jos kyllä, niin millä aloilla?

Liite 2 Ilkka Pirttilä: Teatterin tulevaisuuskuvat

Ilkka Pirttilä (2011) on muodostanut kuusi mahdollista, kärjistettyä teatterin tulevaisuuskuvaa.

Niistä ensimmäinen on ***”Uusi esitystaide”***. Sen mukaan perinteistä kirjoitettuun tekstiin perustuvaa draamallista teatteria ei lähitulevaisuudessa enää tarvita, vaan teatterin tulisi muuttua uusia työ- ja esitysmuotoja, tiloja ja yleisöjä etsiväksi esitystaiteeksi. Uuden esitystaiteen avulla kyetään perinteistä teatteria paremmin vastaamaan uuden, medioituneen ja audiovisuaalisuutta korostuvat kulttuurin haasteisiin ja toimimaan teatterissa monialaisemmin ja kansainvälisemmin. Esityksiä pyritään tekemään perinteisten teatterinäyttämöiden ulkopuolella etsien uusia ja erilaisia pienyleisöjä yhtenäisen massayleisön sijaan. Esitykset ovat korostuneen itsereflektiivisiä ja muotoa painottavia ja niiden kautta on mahdollista kyseenalaistaa ja purkaa kulttuurisia rakenteita ja merkitysjärjestelmiä. Uhkana vision toteutumiselle Pirttilä näkee draaman vahvan aseman Suomessa, kiinteiden ammattiteattereiden rakennepakot (kaupallisuusvaateet, ammatillinen työnjako ja tilat) sekä 2010-luvulla teatteria opiskelevien kiinnostuksen lopahtamisen esitystaiteen oppeja kohtaan. Uusi esitystaide-vision tulevaisuus onkin paljolti riippuvainen yksittäisten teatterilaisten ja vapaiden ryhmien kiinnostuksesta.

Toinen visio on nimeltään ***”Uusi taiteellinen draamateatteri”***, jonka mukaan teatterin tulee luoda draaman perinnettä kunnioittavia ja kirjoitettua tekstiä korostavia taiteellisia teatteriesityksiä. Tekstit voivat olla klassikoita tai uusien näytelmäkirjailijoiden tekstejä ja teatterin tehtäväksi nähdään periaatteessa kaikkia ihmisiä kiinnostavien universaalien tarinoiden kertominen. Pirttilän visiossa uusi taiteellinen draamateatteri syntyy vastareaktionä uuteen esitystaiteeseen ja se pyrkii olemaan nimenomaan teatteria eroten selkeästi performansista, tanssitaiteesta ja sirkustaiteesta. Visiossa painottuu myös professionaalinen työnjako teatterityössä. Uuden taiteellisen draamateatterin menestyksen mahdollisuudet perustuvat teatterimaailman vallitsevaan toimintalogiikkaan ja draamaperinteen uuteen haltuunottoon.

Kolmas visio on nimeltään ***”Uusi poliittinen teatteri”***. Siinä teatteria tarvitaan herättämään kansalaisia yhteiskunnalliseen todellisuuteen ja osaltaan muutamaamaan maailmaa. Uusi poliittinen teatteri eroaa aiemmin esitellyistä visioista siten, että sisältö, erityisesti poliittis-moraaliset kysymyksenasettelut ovat siinä esitysten ytimessä. Se haluaa välttää tiukkaa puoluepoliittisuutta, johon osa sitä edeltäneestä poliittisesta teatterista on aikoinaan syyllistynyt. Uuden poliittisen teatterin suosio riippuu sen

kannatuksesta teatterimaailman sisällä ja toisaalta ulkopuolisista tekijöistä: yhteiskunnallisesti painottavasta taide- ja kulttuuripolitiikasta ja siihen kytkeytyvästä yleisestä yhteiskunnallisesta kehityksestä.

Neljäntenä visiona on **”Soveltava teatteri hyvinvointikeskuksena”**. Tämän vision taustalla ovat 2000-luvulla nousseet näkemykset teatterilähtöisten menetelmien käyttökelpoisuudesta hyvinvointipalvelujen tuottamisessa ja rajattujen sosiaalisten ongelmien ratkaisussa. Teatterikäsitys tarjoaa uusia haasteita ja työtehtäviä teatterin ammattilaisille ja kytkee teatterityötä sosiaalityön, terveydenhuollon ja nuorisotyön suuntaan. Samoin kuin uuden esitystaiteen visiossa, tässäkin teatterityöntekijöihin kohdistuva paine hankkia moniammatillisia valmiuksia kasvaa. Samalla suuntaus laajentaa teatterin tehtäviä yli taiteen perinteisen kentän osaksi yhteiskuntapolitiikkaa, hyvinvointipalvelujen yhdeksi tuottajaksi. Tämän pyrkimyksen syyt ovat pitkälti teatterille ulkoisia: katsotaan, että julkisin varoin rahoitettujen teattereiden on oltava yhteiskunnallisesti vaikuttavia. Visiolla on kannatusta myös teatterimaailman sisällä, Pirttilän arvion mukaan ensisijaisesti työtilaisuuksien tuojana. Vision menestys tulevaisuudessa riippuukin paljolti teatterin kannalta ulkoisista tekijöistä.

Viides visio **”Teatteri huvikeskuksena”** perustuu viihdettä painottavan teatterin ajatukseen. Suuntauksen ilmentymiä ovat muun muassa viihteeseen erikoistuneet teatterit, kaupunginteattereiden viihdeproduktiot ja stand up-komiikka. Tämän teatterikäsityksen mukaan teatteria tarvitaan ennen muuta yleisön viihdyttämiseen. Viihdepainotuksen suosioon erityisesti kiinteissä ammattiteattereissa ovat vaikuttaneet kunnallisten päättäjien teattereille esittämät vaatimukset paremmasta taloudellisesta kannattavuudesta. Tätä kautta teatteri on joutunut kokemaan muut viihdealat kilpailijoikseen, mutta toisaalta ne myös palkkaavat muiden viihdealojen esiintyjä, kuten iskelmästähtiä, teatteriproduktioihinsa. Teatterin viihdyttävä rooli ei ole vieras tai uusi ajatus teatterin ammattilaisille yleensä, mutta se herättää vastustusta silloin kun kaupallisten pyrkimysten koetaan dominoivan liikaa taiteellisia lähtökohtia. Teatterimaailman sisäinen toimintakulttuuri sekä taloustilanne vaikuttavat kulttuuripolitiikan ohella siihen, miten tämä suuntaus tulevaisuudessa menestyy.

Kuudes, ja Pirttilän mukaan todennäköisin asetelma on sellainen, jossa suomalainen teatteri rakentuu **kahden tai kolmen** edellä mainitun teatterikäsityksen varaan.

(Pirttilä 2011, 20 - 25)